

AARD EN OMVANG VAN ILLEGALE KANSSPELEN IN NEDERLAND

- eindrapport -

drs. G.H.J Homburg
drs. E. Oranje

Amsterdam, juli 2009
RegioPlan publicatienr. 1739

RegioPlan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315
Fax : +31 (0)20 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door RegioPlan Beleids-
onderzoek in opdracht van het Wetenschappelijk
Onderzoek- en Documentatiecentrum, ministerie
van Justitie (WODC).

VOORWOORD

Van oudsher is het kanaliseren van de speelzucht via een beheersing van het aanbod van kansspelen een van de hoofddoelstellingen van het Nederlandse kansspelbeleid. Voor het aanbieden van kansspelen is daarom een vergunningen- of een meldingsregime van kracht.

Naast de legale kansspelen worden er illegale kansspelen aangeboden. Dat gebeurt fysiek, in locaties als cafés, snackbars en zalencentra, waar commerciële bingo, illegale lotto/toto of poker wordt gespeeld of waar gokzuilen staan opgesteld. Illegale kansspelen worden ook op internet aangeboden. De overheid bestrijdt de exploitatie van illegale kansspelen. Daarvoor zijn gegevens nodig.

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie heeft Regioplan Beleidsonderzoek een onderzoek uitgevoerd naar de aard en omvang van illegale kansspelen in Nederland. Daarmee wordt voortgebouwd op een voorstudie, die eerder in opdracht van het WODC door Significant is uitgevoerd en waarin de aanpak van het onderzoek is uitgewerkt.

In dit rapport wordt verslag gedaan van het onderzoek van Regioplan.

Het onderzoek is begeleid door een commissie bestaande uit:

Dr. M.W.J. (Maarten) Koeter	AMC/UvA (voorzitter)
J.G.E. (Jan) Bouwmeester	Belastingdienst
Drs. M.M.L.E. (Marie Louise) Tabben	Ministerie van Justitie, DSP
Dr. F.W. (Frans) Beijaard	Ministerie van Justitie, WODC
Dr. C.G. (Kees) van der Veer	Vrije Universiteit FSW

De opbouwende discussies in de begeleidingscommissie hebben zeker bijgedragen aan het eindresultaat.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. Elske Oranje en drs. Mariëlle Jansen. Drs. Geerten Kruis werkte mee aan de analyse. Kees Sanderse van Synovate zorgde voor de uitvoering van een omvangrijke gecombineerde webenquête en telefonische enquête. Cornelia van Rinsum en Emmeline Torenbeek verzorgden de lay-out van het eindrapport.

Amsterdam, juli 2009

Drs. Ger Homburg
Projectleider

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	I
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding: onderzoek naar illegale kansspelen.....	1
1.2 Doel van het onderzoek	3
1.3 Methode van onderzoek	4
1.4 De bruikbaarheid van de registraties	6
1.5 Leeswijzer	8
2 Spelsoorten	11
2.1 Inleiding.....	11
2.2 Internetkansspelen.....	11
2.3 Poker (fysiek, dus niet via internet).....	13
2.4 Gokzuilen	15
2.5 Bingo	17
2.6 Lotto/toto	21
2.7 Legaal of illegaal: operationalisering.....	23
3 Spelers over illegale kansspelen: de enquête	25
3.1 Inleiding.....	25
3.2 Deelname aan illegale kansspelen: overzicht en demografie	27
3.3 Internetkansspelen.....	31
3.4 Illegale poker (niet via internet).....	34
3.5 Gokzuilen	38
3.6 Illegale bingo	40
3.7 Illegale lotto/toto	42
4 Conclusie	45
4.1 Inleiding: de beantwoordbaarheid van de onderzoeksvragen.....	45
4.2 De aard van de illegale kansspelen (onderzoeksvraag 1).	46
4.3 De varianten van de illegale kansspelen (onderzoeksvraag 2)	47
4.4 De omvang van de illegale kansspelen (onderzoeksvraag 3)	47
4.5 De locaties van het aanbod (onderzoeksvraag 4)	51
4.6 Bekendmaking en adverteren (onderzoeksvraag 5).....	52
4.7 De cijfers in perspectief.....	52
4.8 Kanaliseren en reguleren?.....	53

Literatuurlijst	.....	57
Bijlagen	.....	59
Bijlage 1	Effecten van weging.....	61
Bijlage 2	Antwoorden afgelopen vier weken (deelname) en afgelopen twaalf maanden (resultaat)	63

SAMENVATTING

Doel van het onderzoek

Om zicht te krijgen op de huidige omvang van de illegale exploitatie van kansspelen heeft de minister van Justitie in de vijfde voortgangsrapportage kansspelbeleid een onderzoek naar de aard en omvang van illegale kansspelen in Nederland aangekondigd. Dit onderzoek is verdeeld in twee fasen: een inventarisatiefase en een onderzoeksfase. De inventarisatiefase is in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie (WODC) uitgevoerd door Significant. Op basis van deze inventariserende studie heeft Regioplan Beleidsonderzoek de onderzoeksfase uitgevoerd. Het voorliggende rapport is het resultaat van de onderzoeksfase.

Het doel van het onderzoek 'Aard en omvang illegale kansspelen' is het vaststellen van de actuele aard en omvang van een aantal illegale kansspelen in Nederland anno 2008. Het gaat daarbij om de volgende vijf vormen van illegale kansspelen:

- internetkansspelen;
- illegale poker (fysiek, dus niet via internet);
- gokzuilen en computerterminals;
- illegale bingo;
- illegale lotto en toto.

De algemene doelstelling van het onderzoek (het vaststellen van de aard en omvang van illegale kansspelen) is vertaald in vijf onderzoeksvragen:

1. Wat is de specifieke aard van (de selectie van) illegale kansspelen?
2. Welke varianten van deze illegale kansspelen worden aangeboden?
3. Wat is de omvang van het aanbod van deze illegale kansspelen?
4. Waar en op welke (soort) locaties vinden ze plaats?
5. Op welke wijze worden ze bekendgemaakt en hoe en waar wordt er geadverteerd?

Methode van onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van:

- a. een secundaire analyse van bestaande registraties;
- b. een enquête onder een ruime steekproef uit de Nederlandse bevolking;
- c. een beperkt aantal interviews met spelers en participerende observatie.

De enquête is de belangrijkste bron van gegevens. In totaal zijn 17.000 mensen online en 3.999 mensen telefonisch ondervraagd, in de leeftijdscategorie 15-65 jaar.

Deelname aan illegale kansspelen

Van de geënquêteerde personen heeft bijna tien procent in de afgelopen twaalf maanden deelgenomen aan een of meer van de vijf onderzochte illegale kansspelen. De meest gespeelde variant is het internetkansspel. Vijf procent van de respondenten heeft hier in de afgelopen twaalf maanden wel eens aan deelgenomen. Drie procent van de respondenten speelde in de afgelopen twaalf maanden wel eens illegale bingo, twee procent deed mee aan illegale poker. Eén procent nam deel aan een illegale vorm van lotto of toto en minder dan een half procent speelde op gokzuilen of computer-terminals. Tabel S.1 geeft een overzicht van enkele kenmerken.

Tabel S.1 Deelname aan illegale kansspelen: overzicht

	Totaal illegale kansspelen	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gok-zuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Deelname						
% Nederlanders	9,6%	5,1%	1,9%	0,3%	2,9%	1,0%
frequentie 12 maanden	11,7	15,8	6,2	3,6	6,5	14
Demografie						
% mannen	62%	72%	81%	54%	35%	56%
% vrouwen	38%	28%	19%	46%	65%	44%
gemiddelde leeftijd (jaar)	41	33	31	34	39	43
% hoger opgeleid (hbo/wo)	33%	38%	48%	47%	15%	22%
Inzet en speluitkomst						
gemiddelde inzet laatste spel		€ 12,90	€ 13,00	€ 20,00	€ 12,10	€ 8,90
gemiddelde winst laatste spel*		€ 63,20	€ 48,00	**	€ 41,40	€ 2,95
gemiddeld verlies laatste spel*		€ 18,50	€ 15,30	**	***	***
laatst gespeelde spel gewonnen		25%	31%	24%	24%	35%
laatst gespeelde spel quitte gespeeld		40%	38%	***	***	***
laatst gespeelde spel verloren		35%	31%	76%	76%	65%

* Indien van toepassing

** Te weinig gegevens beschikbaar

*** Niet van toepassing

Spelers en spelgedrag

Als de enquêteresultaten worden gegeneraliseerd, volgt daaruit dat ruim een miljoen Nederlanders tussen de 15 en de 65 jaar in de afgelopen twaalf maanden aan tenminste een van de vijf onderzochte illegale kansspelen heeft deelgenomen. Tabel S.2 geeft een overzicht.

Tabel S.2 Het aantal spelers per kansspel (N=20.999)

Spel	Aantal in steekproef (N=20.999)	Percentage	Nederlanders tussen 15 en 65 jaar	Nederlanders tussen 15 en 65 jaar met betrouwbaarheidsmarge*
Internetkansspelen	1.073	5,1%	565.000	547.000 tot 581.000
Illegale poker (fysiek)	389	1,9%	205.000	200.000 tot 221.000
Gokzuilen en computerterminals	64	0,3%	34.000	29.000 tot 37.000
Illegale bingo	603	2,9%	317.000	308.000 tot 333.000
Illegale lotto/toto	204	1,0%	107.000	103.000 tot 118.000

* Hier wordt een 95 procent betrouwbaarheidsmarge gehanteerd, waarmee een onder- en bovengrens is bepaald van het aantal Nederlanders dat het betreffende kansspel speelt.

Persoonskenmerken

Bij vier van de vijf kansspelen is het merendeel van de spelers man. Alleen aan illegale bingo nemen meer vrouwen dan mannen deel. Onder spelers van illegale poker en internetkansspelen zijn de jongeren in de meerderheid. Bij de overige spelen zijn de leeftijdsgroepen meer gelijk verdeeld over de leeftijdsklassen. Het percentage hogeropgeleiden ligt bij internetkansspelen, illegale poker en gokzuilen wat hoger dan bij illegale bingo en lotto/toto.

De spelers zijn redelijk gelijkmatig over de inkomensklassen verdeeld. Het percentage allochtone spelers is voor alle vijf onderzochte kansspelen relatief laag.

Spelgedrag

Gemiddeld spelen de deelnemers het spel waaraan ze meedoen ongeveer eens per maand. Het aandeel spelers dat vaker dan eens per maand speelt varieert van 45 procent bij lotto/toto en 27 procent bij internetkansspelen tot ongeveer 20 procent bij poker en bingo. Er zijn maar heel weinig gokzuilspelers die vaker dan eens per maand spelen. Wat frequenter speelgedrag vinden we vooral bij de illegale lotto/toto en bij de internetkansspelen (waar de toegankelijkheid, thuis vanachter de eigen computer, erg groot is).

Inzet

Bij internetkansspelen, poker en bingo zetten spelers per spel gemiddeld € 12,- tot € 13,- in. Deelnemers aan illegale lotto en toto besteedden gemiddeld minder per spel (€ 8,90), deelnemers aan gokzuilen juist meer (€ 20,-). Omgerekend naar heel Nederland worden bij de onderzochte illegale kansspelen jaarlijks enkele honderden miljoenen euro's ingezet (tabel S.3).

Tabel S.3 Inzet van spelers op vijf illegale kansspelen, per jaar, inclusief entry fee, Nederlanders 15-65 jaar

Type spel	Aantal spelers	Inzet	Entry fee	Inzet totaal
Internetkansspelen	565.000	€ 115.158.000	€ 65.613.000	€ 180.771.000
Illegale poker (fysiek)	205.000	€ 16.523.000	€ 4.656.000	€ 21.179.000
Gokzuilen en computerterminals	34.000	€ 2.448.000		€ 2.448.000
Illegale bingo	317.000	€ 24.932.000		€ 24.932.000
Illegale lotto/toto	107.000	€ 13.332.000		€ 13.332.000
Totaal 5 kansspelen				€ 242.662.000

Winst en verlies

De winstkans bij de spellen varieert van een kwart (bij internetkansspelen, gokzuilen en bingo) tot ongeveer een derde (bij poker en lotto/toto). Als deelnemers winnen, gaat het bij internetkansspelen om het hoogste bedrag (gemiddeld ruim € 63,-). Winnaars bij poker en bingo incasseren gemiddeld respectievelijk € 48,- en € 41,-. Lotto/totowinnaars moeten het met gemiddeld € 3,- doen. Bij gokzuilen is het aantal winnaars te klein om een enigszins betrouwbare uitspraak over de winst te kunnen doen. Bij de spellen waar (afgezien van de inzet) ook kan worden verloren, internetkansspelen en poker, bedraagt het gemiddelde verlies voor de verliezers respectievelijk € 18,50 en € 15,30.

Opbrengst voor exploitanten

Een minimumschatting van de opbrengst voor de exploitanten is gebaseerd op de bedragen die de respondenten in de afgelopen twaalf maanden aan de exploitanten hebben betaald (inleg of entry fee), verminderd met het door de exploitant uitbetaalde prijzengeld. Deze schatting komt uit op iets minder dan 90 miljoen euro (tabel S.4).

Tabel S.4 Brutospelopbrengst voor vijf illegale kansspelen, Nederland

Type spel	Aantal spelers	Inzet	Prijzen	Entry fee	Brutospelopbrengst
Internetkansspelen	565.000	€ 115.158.000	*	€ 65.613.000	€ 65.613.000*
Illegale poker	205.000	€ 16.523.000	*	€ 4.656.000	€ 4.656.000*
Gokzuilen	34.000	€ 2.448.000	?	-	?
Illegale bingo	317.000	€ 24.932.000	€ 20.473.000	-	€ 4.459.000
Illegale lotto/toto	107.000	€ 13.332.000	€ 1.547.000	-	€ 11.785.000
Totaal 5 kansspelen					€ 86.513.000

* Bij de brutospelopbrengst is er van uitgegaan dat de volledige inzet van de spelers wordt uitgekeerd aan prijzen. De brutospelopbrengst zou daarom een onderschatting kunnen zijn van de werkelijke brutospelopbrengst voor de exploitant

Als de schatting van de brutospelopbrengst niet wordt gebaseerd op de opgave van het aantal gespeelde kansspelen over de afgelopen twaalf maanden, maar op die over de afgelopen vier weken (en vervolgens naar twaalf maanden wordt omgerekend), resulteert dit in een aanmerkelijk hogere schatting van € 224 miljoen.

De schatting van € 86 miljoen is daarom als een minimum te beschouwen.

Cijfers in perspectief

Daar waar bijna tien jaar geleden de illegale casino's het grootste deel van de brutospelopbrengst uit illegale kansspelen incasseerden, hebben nu de exploitanten van internetkansspelen de koppositie overgenomen met meer dan twee derde van de brutospelopbrengst van de illegale kansspelen. Ter vergelijking: de illegale kansspelen zijn, afgemeten aan de brutospelopbrengst, samen groter dan de Bankgiroloterij (€ 82 miljoen in 2008) of de Sponsorloterij (70 miljoen in 2008). Als van de hogere schatting van € 224 miljoen wordt uitgegaan, benaderen de illegale kansspelen de Staatsloterij (brutospelopbrengst in 2008 was 272 miljoen). De internetkansspelen alleen zijn bijna even groot als die van de Sponsorloterij (spelopbrengst legale aanbieders uit jaarverslag College van toezicht op de kansspelen 2008).

De resultaten van het onderzoek suggereren dat de belangrijkste beleidsaandacht moet uitgaan naar de internetkansspelen, met de (veruit) hoogste spelopbrengst, de hoogste deelname, de hoogste spelfrequentie, de hoogste gemiddelde winst, het hoogste gemiddelde verlies en de risico's van verslaving door het *short-odd*-karakter. De gegevens van de respondenten laten weliswaar geen duidelijke groei in de afgelopen jaren zien, maar de risico's van schadelijke effecten voor spelers lijken hier het grootst.

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding: onderzoek naar illegale kansspelen

Miljoenen Nederlanders nemen deel aan kansspelen. Winst zonder inspanning, verlies dat gemakkelijk kan worden geleden en de illusie van een nabije winst die al het eerdere verlies goed zou kunnen maken oefenen klaarblijkelijk een grote aantrekkingskracht op consumenten uit. De gezamenlijke spelopbrengst (omzet minus prijzengeld) van zeven grote aanbieders van kansspelen in Nederland, zoals de Staatsloterij, de Postcodeloterij, de Lotto/Toto en Holland Casino bedroeg in 2008 ruim 1,6 miljard euro (Jaarverslag College van Toezicht op de Kansspelen). Na aftrek van kosten vloeit de opbrengst van deze kansspelen in de schatkist (2008: 429 miljoen euro) en naar een aantal goede doelen (2008: 418 miljoen euro). Kansspelen vormen een economisch en maatschappelijk omvangrijke en belangrijke sector.

De keerzijde van de economische en maatschappelijke voordelen van kansspelen is dat er schade uit kan voortvloeien, niet in het minst door het risico van kansspelverslaving en aanzienlijk inkomens- en vermogensverlies voor spelers. Van oudsher heeft er daarom een verbod op kansspelen bestaan, vanuit levensbeschouwelijke, sociale en morele motieven. Lange tijd was de Staatsloterij (vanaf 1726), bij wijze van uitlaatklep voor de menselijke speelbehoefte, een van de weinige uitzonderingen (Van Vondelen, 1996). Ruim een eeuw geleden, in 1905, maakte de Loterijwet particuliere loterijen met charitatieve doeleinden op beperkte schaal mogelijk. Geleidelijk is daarna de weg vrijgemaakt voor nieuwe vormen van kansspelen, zoals het wedden op paarden, de voetbalpool en de casinospelen. Een belangrijk moment is de inwerkingtreding van de Wet op de kansspelen (Wok) in 1964. Met de Wok zijn via een vergunningstelsel en een meldingsplicht mogelijkheden voor legale exploitatie van kansspelen gecreëerd. In de jaren na 1964 zijn de mogelijkheden verder verruimd, met onder andere de lotto, casinospelen en bingo in de jaren zeventig, gelduitbetalende speelautomaten in de jaren tachtig en de instantloterij in de jaren negentig. Een belangrijk onderdeel is dat de opbrengsten van de kansspelen aan een algemeen belang (schatkist, goede doelen, verenigingskassen) ten goede moeten komen.

De Wok is een uitdrukking van de behoefte om kansspelen te reguleren en te beheersen, met bijzondere aandacht voor het tegengaan van kansspelverslaving, het beschermen van de consument en het tegengaan van illegaliteit en criminaliteit. Van een goed georganiseerd en gereguleerd legaal aanbod wordt verwacht dat het illegale aanbieders de wind uit de zeilen neemt (Van 't Veer, 1998). Dit is van belang, omdat de effectiviteit van het kansspelbeleid wordt ondergraven door illegaal aanbod, waar bescherming van de consument en maatregelen tegen kansspelverslaving niet afgedwongen

kunnen worden en waar verwevenheid met illegaliteit en criminaliteit gemakkelijk op kan treden (Donker e.a., 2001).

Het Nederlandse regulerende en kanaliserende beleid heeft niet kunnen bewerkstelligen dat illegale kansspelen zijn verdwenen. In onderzoek in opdracht van het College van Toezicht op de Kansspelen en het Nederlands Kansspelplatform werd geconcludeerd dat er rond 2000 een spelopbrengst van enkele honderden miljoenen guldens per jaar werd gerealiseerd in vier vormen van illegale exploitatie van kansspelen (illegale casino's, illegale bingo's, illegaal wedden op paarden en illegale lotto/toto) (Donker e.a., 2001). Met name de illegale exploitatie van casinospelen zorgde voor een grote spelopbrengst, die die van het legale aanbod benaderde. De relatief omvangrijke illegale exploitatie van kansspelen werd mede mogelijk gemaakt door het ontbreken van een actief handhavingsbeleid (Vijfde voortgangsrapportage kansspelbeleid, 2007).

Inmiddels zijn de illegale casino's allemaal gesloten, mede door een actieve handhaving. Andere spelsoorten worden nog wel aangeboden, zoals illegale bingo en illegale lotto/toto. Ook zijn er vanaf 2000 nieuwe vormen van illegale kansspelen opgekomen, met name kansspelen die via internet worden aangeboden. Een al langer bestaand spel als poker mag zich, in illegale vorm, sinds enkele jaren in een grote belangstelling verheugen (Franssen e.a., 2007).

Om zicht te krijgen op de huidige omvang van de illegale exploitatie van kansspelen heeft de minister van Justitie in de vijfde voortgangsrapportage kansspelbeleid een onderzoek naar de aard en omvang van illegale kansspelen in Nederland aangekondigd. Dit onderzoek is verdeeld in twee fasen: een inventarisatiefase en een onderzoeksfase. De inventarisatiefase is in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie (WODC) uitgevoerd door Significant (Wilkinson e.a., 2008). Hierin is voor vijf illegale kansspelen, te weten illegale internet-ansspelen, gokzuilen, illegale lotto en toto, illegale bingo en illegale poker, vastgesteld wat er al bekend is over aard en omvang van deze kansspelen in Nederland, of er methoden zijn om per type kansspel de aard en omvang van illegale kansspelen betrouwbaar vast te stellen en of deze methoden in de praktijk haalbaar zijn. Ook is aangegeven wat (per type kansspel) de beste methode is om de aard en omvang van illegale kansspelen vast te stellen. Op basis van deze inventariserende studie heeft RegioPlan Beleidsonderzoek de onderzoeksfase uitgevoerd. Het voorliggende rapport is het resultaat van de onderzoeksfase.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek 'Aard en omvang illegale kansspelen' is het vaststellen van de actuele aard en omvang van een aantal illegale kansspelen in Nederland anno 2008. Het gaat daarbij om de volgende vijf vormen van illegale kansspelen:

- internetkansspelen;
- illegale poker (fysiek, dus niet via internet);
- gokzuilen en computerterminals;
- illegale bingo;
- illegale lotto en toto.

De algemene doelstelling van het onderzoek (het vaststellen van aard en omvang van illegale kansspelen) is vertaald in vijf onderzoeksvragen:

1. Wat is de specifieke aard van (de selectie van) illegale kansspelen?
2. Welke varianten van deze illegale kansspelen worden aangeboden?
3. Wat is de omvang van het aanbod van deze illegale kansspelen?
4. Waar en op welke (soort) locaties vinden ze plaats?
5. Op welke wijze worden ze bekend gemaakt en hoe en waar wordt er geadverteerd?

Onder de aard van illegale kansspelen worden verschillende kenmerken van de spelers en het aanbod geschaard:

- kenmerken van de spelvormen, die de aantrekkelijkheid ervan bepalen: inzet, winstkans, prijzengeld, instantkarakter (*long-odd* ten opzichte van *short-odd*);
- de mate waarin de illegale kansspelen openlijk worden aangeboden en gespeeld.
- de regionale spreiding van het aanbod;
- de (fysieke) locaties waar de kansspelen worden aangeboden;
- de media waarin wordt geadverteerd;
- de kenmerken van de exploitanten: herkomst- en vestigingsland, relatie met andere economische activiteiten, betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit, kenmerken van eventuele tussenpersonen;
- leeftijd, geslacht, inkomen, etniciteit en woonplaats van de spelers.

Bij het beschrijven van de omvang van illegale kansspelen gaat het om de volgende kenmerken:

- het aantal exploitanten;
- het aantal locaties en bijeenkomsten;
- de totale omzet en de brutospelobbrengst;
- de omzet per exploitant en de spreiding daarvan;
- het aantal spelers (absoluut en als percentage van de Nederlandse bevolking);
- de spelfrequentie en de besteding per speler.

1.3 Methode van onderzoek

Het illegale aanbod van kansspelen vormt een breed en moeilijk toegankelijk onderzoeksterrein, waarover kennis en inzichten eerder verspreid en gefragmenteerd dan gebundeld en gestructureerd aanwezig zijn. In het vooronderzoek van Significant (Wilkinson e.a., 2007) wordt betoogd dat voor geen van de te onderzoeken typen kansspelen een volledig beeld van aard en omvang bestaat. Er is daarom nader onderzoek nodig om aard en omvang vast te stellen. De opzet van het nader onderzoek verschilt per type kansspel, afhankelijk van de beschikbare bronnen, de activiteiten van handhavende instanties (en de registratie daarvan) en de mogelijkheden om gegevens via de spelers te achterhalen. De centrale lijn in de voorgestelde onderzoeksactiviteiten is een combinatie van secundaire analyse van bestaande registraties en een enquête onder een steekproef van burgers, aangevuld met observatie.

In lijn met de conclusies uit het vooronderzoek zijn daarom drie methoden van onderzoek ingezet. De twee belangrijkste zijn:

- a. een secundaire analyse van bestaande registraties;
  - b. een enquête onder een ruime steekproef uit de Nederlandse bevolking.
- Aanvullend is een beperkt aantal interviews gehouden met spelers en zijn gegevens verzameld door participerende observatie.

a. Secundaire analyse van bestaande registraties

Er zijn verschillende organisaties die, als uitvloeisel van hun handhavende taken, over een vorm van registratie van de exploitatie van illegale kansspelen beschikken. In dit onderzoek zijn registraties van de projectgroep Joker en Verispect gebruikt.

In de projectgroep Joker werken verschillende overheidspartners samen bij de aanpak van illegale kansspelen. De projectgroep valt binnen de Belastingdienst en coördineert op verzoek van de minister van Justitie de landelijke handhaving. Joker richt zich op verschillende vormen van illegale kansspelen en is één van de zeer weinige organisaties in Nederland die over een vorm van registratie van aanbieders en aanbod van illegale kansspelen beschikken. In het verleden heeft Joker een centrale rol gespeeld bij de aanpak van illegale casino's. Voor het onderhavige onderzoek waren vooral de registraties van het aanbod van illegale poker en illegale bingo van belang.

Naast de Belastingdienst voert Verispect, de organisatie die onder andere toezicht houdt op de naleving van de Wok, een registraties van illegaal aanbod. In het kader van de controlewerkzaamheden beschikt Verispect over een overzicht van het aanbod van gokzuilen en computerterminals in horecagelegenheden.

Een derde registratie van het aanbod van kansspelen is opgebouwd in het

project Kansspelen op Internet (KOI), dat in 2003 is uitgevoerd door het KLPD en het Projectbureau Kansspelen. In dit project is het aanbod van internetkansspelen geanalyseerd, met als conclusie dat er op dat moment 780 websites waren die zich met een aanbod van internetkansspelen op de Nederlandse markt richten. De informatie uit het project is inmiddels gedateerd. Herhaling van het project zou een actueel overzicht van het aanbod van illegale kansspelen op internet opleveren. Dat zou duidelijk kunnen maken hoe het aanbod zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.

Ad b. Enquête onder een steekproef uit de Nederlandse bevolking

Onder een steekproef uit de Nederlandse bevolking tussen de 15 en 65 jaar is een enquête uitgezet met vragen over deelname aan illegale kansspelen en een aantal kenmerken en achtergronden daarvan. Uit eerder onderzoek was bekend dat de prevalentie van deelname voor een aantal vormen van illegale kansspelen erg laag is. Om toch voldoende gegevens te verzamelen, is een zeer ruime steekproef nodig. Deze is gerealiseerd door de enquête uit te zetten onder deelnemers van een groot internetpanel van Synovate. Voor sommige vormen van illegale kansspelen, bijvoorbeeld de kansspelen via internet, zou dit tot vertekening kunnen leiden. Personen die weinig of geen gebruik van internet maken, zijn in het panel immers niet of nauwelijks vertegenwoordigd. Daarom is de internetenquête aangevuld met een telefonische bevraging onder een willekeurige steekproef uit de Nederlandse bevolking tussen de 15 en 65 jaar. Deze maakt deel uit van een omnibus-enquête, waarin vragen over verschillende onderwerpen worden gesteld. De vragen over de deelname aan illegale kansspelen kwamen steeds als eerste onderwerp aan de orde.

Voorafgaande aan het hoofdonderzoek heeft een pilot plaatsgevonden, zowel voor het internet- als voor het telefonische deel van de enquête. De pilot had als doel de vragenlijst te optimaliseren en een inschatting te maken van de respons en de trefkans.

Het online veldwerk heeft van 30 oktober 2008 tot en met 15 december 2008 gelopen. In totaal zijn 17.000 mensen online en 3.999 mensen telefonisch ondervraagd. Om de 17.000 interviews te realiseren, zijn 59.466 mensen benaderd. Er zijn herinneringen gestuurd naar moeilijker bereikbare groepen, met name de personen die relatief weinig van het internet gebruikmaken. De uiteindelijke respons op de internetenquête bedroeg 28,5 procent. De bruto respons op de telefonische omnibus, die tussen 6 oktober 2008 en 15 december 2008 liep, bedroeg 16,5 procent.

Ad c. Interviews en participerende observatie

Aanvullend op de secundaire analyse van de registraties en de enquête is een beperkt aantal interviews gehouden met deelnemers aan illegale kansspelen. Het ging om drie deelnemers aan spelen op gokzuilen, drie deelnemers aan illegale bingo en drie deelnemers aan lotto/toto-spelen. Daarnaast zijn vijf illegale bingo's bezocht om via participerende observatie inzicht te krijgen in

de uitvoering van het spel. Deze methoden zijn ingezet om (in zeer beperkte mate) aanvullende kwalitatieve gegevens te verzamelen.

1.4 De bruikbaarheid van de registraties

Bij de uitvoering van het eerste onderdeel van het onderzoek, de secundaire analyse van de registraties, zijn belangrijke beperkingen naar voren gekomen.

Joker

Bij de projectgroep Joker worden, ten behoeve van de coördinerende en handhavende taken en de heffing van verschuldigde belastingen, al enkele jaren gegevens bijeengebracht over het aanbod van illegale bingo en poker. Deze gegevens helpen om een beeld te krijgen van het aanbod en de exploitatie en kunnen waar nodig bij de belastingheffing en handhavingsacties gebruikt worden. Papieren informatie is opgeslagen in dossiermappen die naar gemeente zijn geordend. Het betreft vooral een verzameling van achtergrondgegevens. Daarnaast is er digitale informatie. Digitale data zijn voor wat betreft algemene informatie eveneens per gemeente gerubriceerd, terwijl specifieke informatie bij individuele belastingplichtigen (personen en ondernemingen) is opgenomen.

Hoewel de doelstelling van de papieren registratie niet veel verder gaat dan het vormen van een beeld van de exploitatie en het aanbod, zouden de verzamelde gegevens voor het onderzoek toch een belangrijke waarde kunnen hebben. Er zijn immers geen andere landelijke overzichten waarin gegevens over exploitatie en exploitanten van illegale kansspelen opgenomen zijn. De Belastingdienst heeft de papieren registratie desgevraagd voor het onderzoek beschikbaar gesteld. Ze is door de onderzoekers overgezet naar een digitale registratie in excel-formaat. De hierdoor gevormde registratie bevat gegevens over 44 illegale bingo's en 80 illegale pokerevenementen en beslaat de periode 2000-2008.

Bij de ontsluiting en de analyse van de papieren gegevens is gebleken dat het informatiegehalte voor de verschillende vormen van aanbod en exploitatie zeer uiteenloopt. Het karakter varieert van verslagen van onderzoeken naar de exploitatie van de illegale kansspelen door Joker tot kopieën van advertenties en meldingen van mogelijke overtredingen van de Wok. Sommige cases worden uitgebreid beschreven, met een gedetailleerde weergave van de exploitatie (aantal bijeenkomsten, aantal spelers, spelvormen, prijzengeld, inleg) en de exploitant, andere zijn zeer summier.

Voor de 44 vermeldingen van illegale bingo's gaat het in 10 gevallen om advertenties. Van 27 vermeldingen is bekend uit welk jaar ze dateren. Bijna de helft daarvan (12) heeft betrekking op 2005 of eerder, acht zijn relatief recent (2007/2008). Van de acht recente vermeldingen gaat het in één geval om een

advertentie van een exploitant. De overige zeven zijn gebaseerd op bevindingen of vermoedens van politie of Belastingdienst. Daarvan is in vijf gevallen geen prijzengeld bekend (een belangrijk gegeven bij de vaststelling van het illegale karakter). Bij ruim driekwart van de vermeldingen is het aantal spelers onbekend, bij eveneens driekwart het prijzengeld. In de papieren administratie is niet duidelijk in welke gevallen nader onderzoek is ingesteld en welke bingo's inmiddels door enig overheidsoptreden zijn gesloten. Van de in de papieren dossiers opgenomen tachtig vermeldingen van pokerevenementen gaat het in bijna driekwart van de gevallen om vermoedens, tips en aandachtsvestigingen (die afhankelijk van de kwaliteit van de melding al dan niet door de Belastingdienst zijn geverifieerd). In achttien gevallen gaat het om advertenties. Drie keer is er een proces verbaal, drie keer zijn vermoedens of bevindingen uit verschillende bronnen (politie en Belastingdienst) vermeld. Van 75 procent van de evenementen is onbekend hoe vaak ze georganiseerd worden, bij de helft is het type locatie onbekend, bij meer dan de helft het aantal spelers en bij meer dan tachtig procent ontbreken gegevens over het aantal tafels.

Het verrijken van de papieren registratie met gegevens uit digitale registraties zou het informatiegehalte kunnen verhogen. Dit geldt met name voor gevallen waarin de Belastingdienst actie heeft ondernomen op grond van concrete aanwijzingen. Ook de datering van meldingen zou daarmee in veel gevallen mogelijk worden. Voor een belangrijk deel van de vermeldingen in de papieren registratie bevat de digitale registratie echter geen extra gegevens (met name bij summier beschrijvingen die niet konden worden geverifieerd of waarbij nader onderzoek geen extra gegevens heeft opgeleverd). Bovendien blijft het probleem van de verdeling van de meldingen over een ruim tijdsinterval bestaan. De beperkingen van de papieren registratie zijn met extra gegevens uit de digitale registratie dus maar ten dele op te lossen. Het ontsluiten en analyseren van de digitale bestanden met daarin meer (en soms gevoelige) informatie is, om deze reden, maar ook in verband met het zeer arbeidsintensieve karakter, buiten het onderzoek gebleven.

Op grond hiervan moest de conclusie worden getrokken dat de voor het onderzoek beschikbare gegevens uit de papieren dossiers van Joker geen direct antwoord geven op de gestelde onderzoeksvraag. Voor illegale bingo zijn bij een deel van de waarnemingen wel diverse kenmerken van de exploitatie vermeld, maar is een belangrijk deel van de gegevens erg gedateerd. Voor illegale poker geldt dat de voor dit onderzoek noodzakelijke gegevens over de exploitatie vaak ontbreken. Er kan niet, zoals beoogd, een actuele stand van zaken op een bepaald moment of in een bepaald jaar worden gevormd, en er zijn evenmin systematisch gegevens over exploitatie en exploitanten bekend. Al met al kon het beoogde doel, het beantwoorden van onderzoeksvragen over het aanbod en de exploitatie van illegale bingo en illegale poker, met de beschikbare gegevens niet worden bereikt.

Verispect

De tweede registratie van aanbod van illegale kansspelen die in het onderzoek zou worden gebruikt, is de registratie van gokzuilen door Verispect. Deze registratie is wel systematisch en pretendeert een hoge mate van volledigheid. Toch is ook hier sprake van een beperkte bruikbaarheid voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, omdat er geen gegevens over de exploitatie (van gokzuilen en computerterminals) zijn opgenomen. De gegevens over de omvang van het aanbod achten we wel goed bruikbaar voor de beantwoording van de onderzoeksvragen.

KOI

De derde registratie, een overzicht van websites met aanbod van illegale kansspelen, te vormen door een herhaling van het KOI-project, is tijdens de uitvoering van het onderzoek niet beschikbaar gekomen.

Bruikbaarheid registraties

Al met al betekent dit, dat de drie registraties die gezamenlijk de belangrijkste bron voor de beantwoording van de onderzoeksvragen over exploitatie en exploitanten hadden moeten vormen, niet of slechts gedeeltelijk kunnen worden gebruikt om deze onderzoeksvragen te beantwoorden. De belangrijkste onderzoeksmethode is daardoor de enquête onder burgers geworden, niet alleen voor de beantwoording van vragen over kenmerken van spelers en spelgedrag, maar ook voor de beantwoording van vragen over de exploitatie.

Voor de vijf onderzoeksvragen betekent dit dat ze hoofdzakelijk worden beantwoord op basis van de gegevens die spelers hebben verstrekt. Dit heeft met name consequenties voor de volgende kenmerken van aard en omvang van illegale kansspelen, zoals eerder benoemd in paragraaf 1.2:

- de kenmerken van de exploitanten: herkomst- en vestigingsland, relatie met andere economische activiteiten, betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit, kenmerken van eventuele tussenpersonen;
- de mate waarin de illegale kansspelen openlijk worden gespeeld.
- het aantal exploitanten;
- het aantal locaties en bijeenkomsten;
- de omzet per exploitant en de spreiding daarvan.

Over deze kenmerken zal het onderzoek, met een enkele uitzondering (het aantal locaties met gokzuilen), geen nauwkeurige uitspraken kunnen doen.

Wel beantwoord worden de onderzoeksvragen met betrekking tot de overige onderscheiden kenmerken van aard en omvang:

- kenmerken van de spelen, die de aantrekkelijkheid ervan bepalen: inzet, winstkans, prijzengeld, instantkarakter (*long-odd* ten opzichte van *short-odd*);
- de regionale spreiding van het aanbod;
- de (fysieke) locaties waar de kansspelen worden aangeboden;

- de media waarin wordt geadverteerd;
- leeftijd, geslacht, inkomen, etniciteit en woonplaats van de spelers.
- de totale omzet en de brutospelopbrengst;
- het aantal spelers (absoluut en als percentage van de Nederlandse bevolking);
- de spelfrequentie en de besteding per speler.

Vragen over het aanbod van illegale kansspelen worden dus met gegevens over de vraagzijde beantwoord. Dit is niet ideaal, maar in onderzoek naar illegale verschijnselen moeten we soms genoegen nemen met methoden die niet alle vragen even goed kunnen beantwoorden. Desondanks kunnen ze bijdragen aan een verbeterd inzicht in een verborgen verschijnsel ten behoeve van gericht overheidsbeleid.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 geven we een beschrijving van de verschillende kansspelen. We beschrijven de spelregels en zetten uiteen wat er zoal bekend is over de spelers en het aanbod. We gebruiken hierbij resultaten van onderzoeken die in het verleden zijn uitgevoerd. Ook geven we hier een korte beschrijving van de aangetroffen informatie in de documentatie van projectgroep Joker en Verispect. Daarnaast beschrijven we kort de uitkomsten van de interviews met spelers van illegale bingo, gokzuilen en lotto/toto en lichten we toe wat onze bevindingen waren bij de bezochte (illegale) bingo's.

In hoofdstuk 3 zetten we de resultaten van de enquête uiteen. In het eerste deel geven we een speloverstijgend overzicht van het aantal deelnemers en de demografische kenmerken van de spelers. In de daaropvolgende paragrafen beschrijven we per spel de resultaten van de enquête. In het afsluitende hoofdstuk 4 vatten we de resultaten samen en beantwoorden we de onderzoeksvragen.

2 SPELSOORTEN

2.1 Inleiding

In dit onderzoek is de aandacht gericht op vijf vormen van illegale kansspelen: internetkansspelen, illegale (fysieke) poker, gokzuilen en computerterminals, illegale bingo en illegale lotto/toto. In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van deze vijf vormen van kansspelen. We leggen uit hoe de spelvormen worden gespeeld en waardoor het onderscheid tussen illegale en legale varianten wordt bepaald. We geven beknopt aan welke informatie beschikbaar is over aard en omvang van het illegale aanbod. We baseren ons daarbij op drie typen bronnen. We gebruiken gegevens van enkele onderzoeken uit het verleden. Ook behandelen we kort de informatie die in andere bronnen, zoals registraties van projectgroep Joker (over illegale bingo en illegale fysieke poker) en Verispect (over gokzuilen en computerterminals), is gevonden. Bij de beschrijvingen maken we tevens gebruik van informatie over vijf grootschalige bingobijeenkomsten die door ons zijn bezocht (participerende observatie) en negen interviews met spelers.

2.2 Internetkansspelen

2.2.1 De spelen

Kansspelen worden op twee manieren via internet aangeboden. Internet kan als verkoopkanaal worden gebruikt voor een kansspel dat niet via internet wordt gespeeld. Een voorbeeld is het verkopen van loten via de website van de Staatsloterij. Deze vorm wordt *e-commerce* genoemd. Ze kan legaal zijn (bijvoorbeeld de verkoop van staatsloten door de Staatsloterij) of illegaal (bijvoorbeeld de verkoop van loten van buitenlandse loterijen, waarbij de verkoper zich uitdrukkelijk op de Nederlandse markt richt). Deze *e-commerce* blijft in dit onderzoek buiten beschouwing. Onder internetkansspelen verstaan we in dit onderzoek *e-gaming*: via internet aangeboden interactieve spellen, waarbij deelnemers prijzen kunnen winnen en waarbij ze direct na de inzet de uitslag krijgen en opnieuw kunnen inzetten. Deelname aan de spellen is soms gratis (los van de kosten die moeten worden betaald voor het internetgebruik), voor andere spellen wordt een inleg gevraagd. Betalingen verlopen via de telefoon, een machtiging, een creditcard, internetbankieren, een speelrekening of een pre-paid kaart (vergelijkbaar met een pre-paid telefoonkaart).

Voorbeelden van internetkansspelen zijn bingo, poker, lotto en toto, fruitautomaten, black jack en roulette. Vaak wordt het spel individueel

gespeeld (one-player). Andere spellen zijn multi-player, waarbij de speler het tegen andere spelers opneemt.

2.2.2 Legaal of illegaal?

Alle *e-gaming* is in Nederland verboden. Dit betekent dat websites met een aanbod van internetkansspelen dat op de Nederlandse markt gericht is, illegaal zijn. Of een website op de Nederlandse markt gericht is, is niet altijd gemakkelijk vast te stellen. Het kan onder andere blijken uit de gebruikte taal of de betalingswijze. In de handhaving wordt wel gesproken van websites die *qua look and feel* op de Nederlandse markt gericht zijn.

2.2.3 Deelnemers

In 2007 deed volgens de Monitor betaalde interactieve internetkansspelen van Motivation 4,5 procent van de internettende Nederlanders tussen 18 en 55 jaar wel eens mee aan betaalde internetkansspelen (Lambertz e.a, 2007). Over eerdere jaren werden vergelijkbare percentages gemeten (tabel 2.1).

Tabel 2.1 Percentage van de Nederlandse bevolking van 18 tot 55 jaar dat aan een betaald internetkansspel deelnam

Jaar	2003	2004	2005	2007
Percentage internetkansspelers	3,8%	5,3%	3,5%	4,5%

Tweederde van de spelers is man, de meest voorkomende leeftijdscategorie 36-45 jaar.

Gemiddeld namen de spelers 53 keer per jaar (dus gemiddeld ongeveer eens per week) deel aan betaalde internetkansspelen. Ruim een kwart (27 procent) deed dat minder dan eens per maand. Ongeveer een derde zegt mee te doen vanwege de spanning die het spel biedt (32%). Eveneens eenderde noemt het gemak (32%). Als redenen om na één keer te stoppen noemen spelers een gebrek aan vertrouwen in de eerlijkheid van het spel (40%) en het verslavende karakter (32%) (Lambertz e.a., 2007).

De spelers zeggen dat zij in de afgelopen maand gemiddeld 59 euro aan de betaalde internetkansspelen hebben besteed. Gevraagd naar de bestedingen over een heel jaar noemen ze gemiddeld een bedrag van 230 euro, relatief aanmerkelijk minder dan de besteding per maand dus. Voor de bestedingen aan online poker is een vergelijking mogelijk met het fysieke spel: pokeraars zeggen aan online poker minder geld uit te geven dan aan poker waarbij de spelers fysiek aanwezig zijn (Lambertz e.a., 2007).

2.2.4 Het aanbod

In 2003 is door het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) een onderzoek uitgevoerd naar het aanbod van kansspelen via internet, het KOI-onderzoek. Na een eerste screening via trefwoorden zijn de gevonden websites door deskundigen beoordeeld op illegaal aanbod van kansspelen, met als belangrijk criterium dat zij zich naar *look and feel* (taal, betalingswijze) op de Nederlandse markt richtten. Geconcludeerd werd dat er op dat moment 780 verschillende websites waren die zich op de Nederlandse markt richten. Zestig procent daarvan, bijna 470 websites, bevatte een aanbod van *e-gaming*.

2.3 Poker (fysiek, dus niet via internet)

2.3.1 Het spel

Poker is in de afgelopen jaren steeds meer in de belangstelling gekomen. Er worden programma's over poker op televisie uitgezonden en er wordt meer en meer over geschreven in de media (Franssen e.a., 2007). Op allerlei locaties wordt gepokerd: in besloten kring, bij verenigingen, in vestigingen van Holland Casino en in horecagelegenheden.

Van poker bestaan diverse varianten. De meest voorkomende variant is Texas Hold'em (Pokercollege, 2009), dat door ongeveer tachtig procent van de pokerende jongeren tussen de 15 en 25 jaar gespeeld wordt (Franssen e.a., 2007). Iedere speler krijgt twee gesloten kaarten uit een stock van 52 kaarten. In het midden van de tafel worden vijf kaarten opengelegd. Met een combinatie van de twee eigen kaarten en de vijf open kaarten op tafel dient de hoogst mogelijke kaart combinatie te worden gemaakt. De speler die links van de dealer zit, krijgt de eerste kaart en moet tevens een vast bedrag inleggen, de zogenaamde *small blind*. De speler die daarnaast zit, kan een vaste inzet doen die twee keer zo hoog is als de *small blind*, de zogenaamde *big blind*. De spelen kunnen worden aangeboden als *limit*- en *no limit*-inzetstructuur. In het eerste geval is er een maximum inzet die vooraf bekend is. Bij de *no limit*-variant is er geen maximum. De minimuminleg is gelijk aan de *big blind*.

Poker kan in toernooivorm worden gespeeld of als *cashgame*. Bij pokertoernooien kopen deelnemers zichzelf in voor een bedrag dat voor iedereen hetzelfde is. Voor dit bedrag ontvangen de spelers een aantal fiches. Het is de bedoeling om de fiches van de overige deelnemers aan het pokertoernooi te winnen. Een speler legt dus één keer in. Wie alle fiches verloren heeft, ligt uit het toernooi. Er is hier sprake van een vast prijzenschema. Bij een *cashgame* bepaalt een speler zelf de inleg. Hij of zij kan op elk moment in- of uitstappen en zijn of haar fiches verzilveren.

De toernooistructuren kunnen *freeze out of rebuy* zijn. Bij *rebuy* kunnen

spelers, wanneer ze alles verloren hebben, opnieuw fiches inkopen. Bij de *freeze out*-structuur is dat niet mogelijk. Deze laatste toernooistructuur komt het meeste voor (Pokercollege, 2009).

Bij sommige pokertoernooien wordt een *entry fee* gerekend, een entreebedrag dat spelers moeten betalen om aan een toernooi of spel te mogen deelnemen. Dit bedrag wordt door een exploitant geïncasseerd.

2.3.2 Legaal of illegaal?

Poker is door de overheid en de rechter als kansspel aangemerkt. In de Beschikking casinospelen is poker als casinospel opgenomen. Aangezien Holland Casino als enige organisatie een vergunning heeft voor het exploiteren van casino's, is het tevens de enige organisatie die een vergunning heeft voor het exploiteren van poker. Alle overige pokerevenementen zijn illegaal, behalve als ze niet voor het publiek zijn opengesteld en niet bedrijfsmatig worden geëxploiteerd.

2.3.3 Deelnemers

Cijfers over het aandeel pokeraars in de Nederlandse bevolking zijn niet beschikbaar. Er is wel onderzoek gedaan onder jongeren tussen de 15 en 25 jaar. De helft van hen heeft in 2006 gepokerd. Een derde daarvan gaf aan meer dan één keer per maand te poken, bijna de helft speelt minder dan één keer per maand. Ze leggen op jaarbasis gemiddeld 420 euro in, waarvan 250 euro bij illegale pokergelegenheden (waaronder in dit jongerenonderzoek ook internetpoker is geschaard). Meer dan de helft van de pokerspelende jongeren zegt gemiddeld quitte te spelen (Franssen e.a., 2007).

2.3.4 Aanbod van illegale pokerspelen

Er is weinig bekend over het aanbod van illegale pokerspelen. Bij de projectgroep Joker worden gegevens bijgehouden over illegale pokerevenementen, voor zover die bij de projectgroep bekend worden. Vorm en inhoud van de gegevens variëren van een advertentie voor een pokerevenement tot een uitgebreid verslag met informatie over aanbieder, grootte van het evenement en inleg. Over de periode 2000 tot 2008 zijn er meldingen over ruim honderd pokerevenementen in de registratie van Joker opgenomen. De meeste daarvan vinden in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant, zowel in grote als in kleinere gemeenten. Van een groot deel van de evenementen is bekend dat ze meerdere keren worden georganiseerd, deels gaat het om eenmalige evenementen. Als de locatie vermeld wordt, is het meestal een café.

We geven een aantal voorbeelden uit de registratie.

Voorbeeld 1: Advertentie voor pokertoernooi, 2006

In een advertentie op een pokerwebsite wordt een groot pokertoernooi aangekondigd. De spelvorm is 'Texas Holdem' en er zal in *rebuy*-vorm gespeeld gaan worden. Het toernooi wordt elke derde zaterdag van de maand aangeboden. De deelname is gelimiteerd tot 48 spelers. De entry fee is 5 euro en de eerste inzet 30 euro. De spelers die op plaats 7, 8 en 9 eindigen, verdienen elk 50 euro. De rest van de inleg wordt verdeeld over de eerste plaatsen.

Voorbeeld 2: Verslag op pokerwebsite, 2007

Op een pokerwebsite wordt verslag gedaan van een pokertoernooi dat door de organisatie van de website is gehouden. De toernooistructuur was *rebuy*. Tijdens het toernooi waren twee van de vijf beschikbare tafels in gebruik. De inzet was 10 euro *no limit*. Het precieze gewonnen bedrag is onbekend maar de organisatie noemde het 'een leuk bedrag'.

Voorbeeld 3: Tip aan Belastingdienst, 2007

Volgens een tip aan de Belastingdienst worden in een bowlingcentrum regelmatig pokertoernooien gehouden. De doelgroep is jeugd tussen de 16 en 25 jaar. De toernooien worden regelmatig georganiseerd in de vorm van *sit and go* en 'Texas Holdem'. De inleg is gemiddeld 50 euro per speler.

Voorbeeld 4: Advertentie pokerorganisatie, 2007

In een advertentie wordt melding gemaakt van een pokertoernooi dat wekelijks in een café wordt georganiseerd. Het toernooi wordt zowel in *rebuy*- als *freeze out*-vorm aangeboden. De inzet is 10 euro *rebuy* plus *add on*. Het eerste drankje is voor alle spelers gratis. Op deze avonden worden ook cashgames georganiseerd. De spelers van deze cashgames krijgen aan tafel de gehele avond gratis drank.

2.4 Gokzuilen

2.4.1 Het spel

De Wok maakt onderscheid tussen twee typen speelautomaten:

- *Kansspelautomaten* die geld uitkeren (bijvoorbeeld de 'eenarmige bandiet' en fruitautomaten). Deze gelduitkerende speelautomaten worden in de praktijk ook wel gokautomaten of gokkasten genoemd.
- *Behendigheidsautomaten* die geen geld uitkeren maar vrije spellen en/of tijdverlenging als beloning toekennen (voorbeelden hiervan zijn flipperkasten en videospellen).

Voor deze speelautomaten geldt een vergunningenregime, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen hoog- en laagdrempelige horeca.

Gokzuilen en computerterminals vallen onder geen van beide categorieën. Het zijn terminals met een internetverbinding, waarop diverse kansspelen kunnen

worden gespeeld. Ze zijn in cafés, snackbars of andere horecagelegenheden geplaatst, meestal in de laagdrempelige horeca (zoals snackbars), waar geen kansspelautomaten mogen staan. Voor deelname moet worden betaald, meestal met cash inworp of met een chipkaart. Soms kan een speler betalen aan de horecaondernemer, die vervolgens een code verstrekt waarmee de speler kan inloggen. Gewonnen prijzengeld wordt door de horeca-exploitant uitgekeerd of op een speelrekening gezet. Doorgaans is de speelautomaataanbieder eigenaar van de automaat en verhuurt hij deze aan de horeca-exploitant. De opbrengst wordt tussen beide verdeeld.

Een variant van de gokzuil is de voetbalzuil. Op deze zuil kan gewed worden op de uitslagen van sportwedstrijden. Door een verbinding met internet komen de spelers op een website waar ze kunnen inzetten. Dit zijn (veelal Duitse) websites die niet via een normale, openbare verbinding bereikt kunnen worden. Als de uitslag van de wedstrijd bekend is, tonen de spelers hun bonnetje bij de horeca-exploitant, die vervolgens de winst uitbetaalt.

De gokzuil kan soms ook gewoon een computer zijn. Er is dan een mechanisme voor geldinworp aan toegevoegd.

2.4.2 Legaal of illegaal?

Alle gokzuilen zijn illegaal.

2.4.3 Deelnemers

Er is weinig bekend over de spelers op gokzuilen. In het kader van ons onderzoek hebben we een drietal respondenten gesproken die op gokzuilen spelen. Hun spelfrequentie varieerde van “bijna nooit” tot eens in de drie weken en zij besteedden daarbij tussen de 3 en 15 euro per keer, met een winst die varieerde van 1 euro tot 40 euro per keer en die door de horeca-exploitant werd uitgekeerd. Ze maakten kennis met het spel doordat ze de gokzuil ergens zagen staan en hem eens wilden uitproberen. De meeste spelers kwamen al in het betreffende café voordat de gokzuil er stond. De reden om het spel te gaan spelen is redelijk eenduidig: *“ik speel het spel meer als tijdverdrijf. Het gaat voor mij puur om amusement”*. Een andere respondenten zei: *“ik speel wel om te winnen ja, zeker, maar ook is het wel leuk om te doen”*. De spelers zeiden dus niet erg doelbewust te spelen, maar dit te beschouwen als tijdverdrijf tijdens het uitgaan of om het wachten (op vrienden) te bekorten.

2.4.4 Aanbod van gokzuilen

Controleurs van Verispect bezoeken alle horecalocaties in Nederland. Elke gelegenheid wordt eens per drie jaar aangedaan. De controleurs registreren waar en wanneer zij gokzuilen aantreffen en hoeveel het er zijn. Vervolgens doen ze melding bij de politie. Deze registratie kan worden gezien als een

populatiemeting van het aantal gokzuilen, omdat Verispect alle locaties bezoekt. Mogelijk is er enige onderregistratie als gevolg van wisseling van eigenaren en de komst van nieuwe zaken.

In de periode van 2006 tot en met 2008 zijn er door Verispect in de bezochte horecagelegenheden in totaal 107 gokzuilen aangetroffen. Daarvan behoren er 37 tot de categorie voetbalzuilen. De gokzuilen waren tijdens de controles vooral te vinden in laagdrempelige horeca, zoals snackbars en grillrooms. Ook werden ze veel gevonden in cafés of restaurants. Voetbalzuilen werden juist wat vaker aangetroffen in koffiehuisen. De meeste gokzuilen werden gevonden in de provincie Zuid-Holland en in het oosten van het land.

2.5 Bingo

2.5.1 Het spel

Bingo is een cijferspel. Iedere speler koopt een kaart met een aantal rijen cijfers. Vervolgens genereert een ballenmachine of computer telkens een nummer. Dit gaat net zo lang door totdat iemand een rij of een kaart vol heeft en 'bingo' roept. Vervolgens controleert de spelleider of de weggestreepte getallen kloppen en keert hij de prijs uit. Veel deelnemers spelen met meerdere kaarten tegelijk. Dit vergroot de winkans. Bingo is een zuiver kansspel. De speler heeft geen enkele invloed op de getallen.

Bingo's worden veelal georganiseerd in buurthuizen, zalencentra of in horecagelegenheden. Dit kan op incidentele basis gebeuren (bijvoorbeeld één keer per jaar om de verenigingskas aan te vullen of om een goed doel te steunen). Het gebeurt ook op meer regelmatige basis. Zo worden bijvoorbeeld in buurthuizen en partycentra wekelijks of zelfs dagelijks bingo's georganiseerd.

2.5.2 Legaal of illegaal?

Bingo valt onder het wettelijk regime voor kleine kansspelen. Uiterlijk twee weken voordat een bingo wordt gehouden, moet de organisator de bingo melden bij de gemeenten waar hij zal plaatsvinden. Als aan de wettelijke voorwaarden wordt voldaan, zal de bijeenkomst niet worden verboden. De voorwaarden zijn:

- de bingo wordt georganiseerd door een vereniging;
- de vereniging bestaat tenminste drie jaar;
- de opbrengst wordt gebruikt voor een algemeen belang;
- de waarde van de prijzen mag per spelronde niet meer bedragen dan €400, en per bijeenkomst niet meer dan €1.550.

Kleinschalige bingo's, georganiseerd door een vereniging, waarbij geen

sprake is van hoge geldprijzen, zullen doorgaans dus niet illegaal zijn. Grootschalige, commerciële bingo's zijn dat wel.

2.5.3 Deelnemers

Bingo geldt als een kansspel dat vooral door vrouwen wordt gespeeld, merendeels autochtoon. In grote steden, zoals Amsterdam lijken de spelers wat vaker van allochtone, meestal Surinaamse of Antilliaanse afkomst te zijn

In het kader van dit onderzoek hielden we drie telefonische interviews met bingo-speelsters en bezochten we vijf grootschalige bingo-evenementen.

Twee van de drie respondenten die we tijdens de telefonische interviews hebben gesproken, hebben op een camping kennism gemaakt met het spel: *“Ik heb bingo leren kennen via de kinderen. Die wilden op de camping naar de bingo en toen zijn we een keer meegegaan en er direct aan verslingerd geraakt”*. De camping is ook de locatie waar ze meestal bingo spelen. Een enkeling speelt ook wel eens bingo op het werk. De respondenten doen vooral om de gezelligheid mee: *“op de personeelsavond van het werk wordt door de personeelsvereniging vier keer per jaar een bingoavond georganiseerd voor ongeveer tachtig mensen. Dat is echt een hopeloze chaos, echt voor de gezelligheid”*. De respondenten spelen vaak samen met familie en vrienden. Bij deze bingo's was er sprake van prijzen in de vorm van televisies, koffiezetapparaten, pannen enzovoort. Er werd dus niet om geld gespeeld. Bij de meeste bingogelegenheden die de respondenten kenden doen vijftig tot honderdvijftig personen mee, die 5 tot 15 euro per avond uitgeven. Over de grote bingo-evenementen waar om geld wordt gespeeld, vertelde een respondent het volgende: *“dan stap je hier op de bus en wordt je gratis naar die locatie gebracht. Maar ten eerste vond ik het vrij duur. Ook gaat het spel erg snel en als mensen cijfers niet gehoord hebben, is er irritatie van anderen. Dat zijn echte broodspelers, die zijn dan geïrriteerd. Daar houd ik niet van”*.

2.5.4 Aanbod van bingo

Traditioneel worden bingo's vooral gespeeld in het zuiden en oosten van het land. De bingo's met commerciële doeleinden worden ook in het westen van het land gespeeld. Dit soort bingo's is vaak wat groter opgezet, met honderdvijftig of meer spelers per avond en een frequentie van één keer per week. Ook zijn er exploitanten van nog grootschaliger bingo's actief in het zuiden en oosten van het land en in de Randstad. In het onderzoek 'Verkeerd gokken' (Donker e.a., 2001), dat dateert uit 2001, werd gesproken over een brutospelopbrengst in de grootschalige commerciële bingo's van 45 miljoen gulden per jaar.

Net als bij poker wordt informatie over bingobijeenkomsten gedocumenteerd door de projectgroep Joker. Vorm en inhoud van de documentatie zijn ook hier erg gevarieerd. Bijna de helft van de gegevens heeft betrekking op illegale

bingo's in Noord-Holland en Gelderland. Van de evenementen waarvan de soort locatie bekend is, valt het merendeel in de categorie 'partycentrum of zalencentrum'. Ook worden veel bingo's georganiseerd in andere horecagelegenheden, zoals cafés en restaurants. Het grootste deel van de illegale bingo-evenementen in de registratie vindt wekelijks plaats. Het aantal spelers varieert van vijftig tot driehonderd. Voor zover jaaromzetten geschat zijn, lopen deze uiteen van duizend euro tot vijf miljoen euro.

We noemen enkele voorbeelden uit de registratie.

Voorbeeld 1 (2007)

Door een organisatie wordt wekelijks een commerciële bingo georganiseerd in een partycentrum. Er zijn ongeveer 75 bezoekers per keer. De opgegeven omzet is ongeveer 80.000 euro.

Voorbeeld 2 (2007)

Door een tip van de politie komt het Projectbureau kansspelen te weten dat er in een café drie keer per week een commerciële bingo georganiseerd wordt waar per keer 220 deelnemers aanwezig zijn. De geschatte omzet per jaar bedraagt ongeveer 360.000 euro.

Voorbeeld 3 (2008)

Er wordt een melding gedaan bij het Projectbureau Kansspelen dat er elke dag een commerciële bingo plaatsvindt in een partycentrum. Het prijzengeld per avond is 4470 euro. De omzet volgens opgave is ongeveer 14.000 euro.

2.5.5 Vijf illegale bingo's

In het kader van dit onderzoek hebben we vijf grootschalige bingobijeenkomsten bezocht: twee in Noord-Holland, twee in Noord-Brabant en één in Gelderland. Alle bijeenkomsten werden gehouden in partycentra. Het aantal deelnemers varieerde van honderd tot driehonderd. In Noord-Holland was het merendeel van de spelers van Surinaamse afkomst, terwijl in Noord-Brabant en Gelderland het grootste deel autochtoon was. Bij de bingo's in Noord-Holland was de (geschatte) gemiddelde leeftijd lager dan bij de bingo's in Noord-Brabant en Gelderland. De spelers van Surinaamse afkomst waren tussen de 35 en 45 jaar, terwijl de spelers van Nederlandse afkomst rond de zestig jaar waren.

Bij aanvang van de bingo's wordt wat gekletst: de deelnemers leken elkaar vaak al te kennen. Tijdens het spel was het redelijk stil en was iedereen geconcentreerd. Ook in de pauzes was het niet erg rumoerig; de meeste deelnemers bestelden een drankje of gingen (buiten) roken, maar er werd niet veel meer gepraat. Er werden niet veel alcoholische dranken genuttigd. De

organisatie bestond uit drie tot zeven personen; kaarten/boekjesverkoop, bar/bediening, spelleiding, controle winnaars. Prijzen werden ter plekke in contanten uitgekeerd.

Steeds werd eerst een aantal voorronden gespeeld voor de spelers aan de 'echte ronden' begonnen. In de voorronden werden lagere bedragen voor deelname betaald dan in de hoofdronden. De ene keer werd in de voorronden gespeeld met zogenaamde plastic 'plankjes' waarop de nummers weggeschoven konden worden. Bij andere evenementen werd in de voorronden al met soortgelijke boekjes gespeeld als die in de hoofdronden werden gebruikt. Bij de bingo's in Noord-Holland was tijdens de voorronden ongeveer de helft van het aantal spelers aanwezig en liep de zaal pas vol toen de hoofdronden begonnen. Bij de bingo's in Noord-Brabant en Gelderland waren alle spelers ook tijdens de voorronden al aanwezig.

De meeste deelnemers kochten meer dan één boekje zodat ze meer kans zouden maken op een prijs. Ze gaven op een avond 15 tot 25 euro uit. Veel spelers hadden klaarblijkelijk ervaring in het spel en ze bereidden zich terdege voor. Zo plakten ze de kaarten uit de boekjes op hun tafel, zodat ze in een oogopslag konden overzien of het afgeroepen nummer op een van hun kaarten stond. Ook legden ze van tevoren stiften op tafel in verschillende kleuren; voor elke ronde één.

Vier van de vijf geobserveerde bingo's keren op een avond meer dan 1.500 euro aan prijzengeld uit. In één geval was er sprake van bijna 8.000 euro aan prijzengeld per avond. Het grootste bedrag dat tijdens de hoofdronden per speler gewonnen kon worden, was 400 euro.

Tabel 2.2 Kenmerken van bezochte illegale bingo's

	Provincie	Aantal bezoekers	Aantal werknemers	Samenstelling bezoekers	Kosten boekjes**	Totaal prijzengeld (geschat)
Bingo 1	Noord-Holland	300	7	98% vrouw 75% Surinaams en tussen de 35-45 jaar 25% autochtoon en 65+	€ 15,- - €20,- (enkel)	€ 8.000,-
Bingo 2	Noord-Holland	100	6	80% vrouw 50% Surinaams rond 40 jaar 50% autochtoon rond 60 jaar	€ 2,50 (enkel)	€ 2.000,-
Bingo 3	Noord-Brabant	300	6	100% autochtoon, 95% vrouw en 75% is 60+	€ 12,- (enkel)	€ 2.000,-
Bingo 4	Noord-Brabant	150*	4	100% autochtoon en vrouw van gemiddeld 60+	€ 10,- (enkel)	€ 1.600,-
Bingo 5	Gelderland	100	3	90% vrouw tussen 40 en 65 jaar	€ 11,50 (enkel)	€ 1.200,-

* capaciteit is 300.

** het gaat hier om de kosten van een enkel boekje. De meeste mensen kopen (drie- of vier-) dubbele boekjes waar meerdere kaarten in zitten. Daarnaast zijn er vaak nog voorronden waarvoor andere kaarten gekocht dienen te worden.

2.6 Lotto/toto

2.6.1 Het spel

Bij Lotto kunnen de deelnemers raden naar cijfers. Wanneer een cijferreeks geheel of gedeeltelijk goed is geraden, wint de speler een prijs. De trekking van de (legale) Lotto geschiedt wekelijks en is via televisie te volgen. Toto is een spel dat gebaseerd is op het raden van uitslagen van sportwedstrijden. Van te voren moet de speler beoordelen of een bepaald team gaat winnen, verliezen of gelijkspelen. In dit onderzoek worden deze twee kansspelen samengevoegd.

Formulieren voor de legale Lotto en Toto worden aangeboden door de Stichting Nationale Sporttotalisator. De loten worden onder meer verkocht bij tabaks- en gemakswinkels (kleine supermarkten voor kleine, snelle aankopen). Bij deze verkooppunten zijn soms ook formulieren voor niet-officiële lotto en toto of van buitenlandse aanbieders te koop. Daarnaast

worden lotto's of toto's georganiseerd door bedrijven, verenigingen of in besloten kring (vrienden of familie).

De uitslag van de toto wordt bepaald door de uitslagen van feitelijk gespeelde sportwedstrijden. Voor verschillende lotto's wordt vaak gebruikgemaakt van de trekkingsuitslag van de Lotto van de Stichting Nationale Sporttotalisator.

2.6.2 Legaal of illegaal?

De exploitatie van lotto en toto is in Nederland verboden, tenzij er door de Minister van Justitie een vergunning is verleend. Alleen de Stichting Nationale Sporttotalisator heeft een vergunning. Alle andere lotto's en toto's zijn dus illegaal, behalve als ze in huiselijke kring of op niet-bedrijfsmatige wijze worden georganiseerd. Ook buitenlandse lotto's en toto's mogen in Nederland niet worden aangeboden.

2.6.3 Spelers van illegale lotto en toto

Over de spelers van illegale lotto en toto is weinig bekend. Volgens het onderzoek 'Verkeerd gokken' (Donker e.a., 2001) koopt het grootste deel van hen lotto- of totoformulieren in cafés.

We hebben een drietal spelers van illegale lotto en toto telefonisch geïnterviewd. Het bleken spelers in buitenlandse lotto's. Een van de respondenten besteedt 27,50 euro per maand en won in het verleden bedragen van 50 euro tot 1.600 euro. Hij speelt het vooral om het geld: *"ik speel het omdat het is gebleken dat de kansen hoger liggen dan in Nederland. Ik speel omdat het leuk is en omdat ik er wat aan overhoud. Ik heb zeker vaker gewonnen. Anders was ik al lang gestopt"*. Als hij wint, krijgt hij een tegoed dat op een rekening komt te staan. Dit is een soort kredietrekening waar de nieuwe maandelijkse kosten van worden afgeschreven. De organisatie heeft een agentschap net over de grens en een postbusnummer in Nederland. Ook een andere respondent speelt mee met de Duitse lotto. Deze speler geeft 54 euro per vijf weken uit aan loten. Hij speelt mee met de Duitse lotto omdat de bedragen wat hoger zijn dan bij de Nederlandse variant. De winst is naar zijn zeggen elke keer hoog genoeg om weer nieuwe loten mee aan te schaffen. Hij koopt de loten bij een sigarenwinkel net over de grens.

2.6.4 Aanbieders van illegale lotto en toto

Illegale lotto/toto kan op verschillende locaties worden aangeboden. Zo wordt het spel onder andere in cafés aangeboden. De weddenschappen worden er door zogenaamde 'runners' verzameld. Ze nemen weddenschappen op en incasseren de inzet. Een runner bedient ongeveer honderdvijftig spelers. In sommige gevallen kan bij een runner zowel lotto als toto worden gespeeld, maar meestal lijkt een persoon maar één spelsoort aan te bieden. Op het niveau van de spelers is het lotto- en toto-aanbod dus meestal gescheiden.

Wel blijkt echter dat op het hoogste niveau van de organisatie de spelsoorten door de zelfde organisatoren worden aangeboden (Donker e.a., 2001). Een aparte categorie van de toto wordt door de zogenaamde voetballijsten gevormd. Spelers kunnen dan op papier wedden op de uitslag van een of meer voetbalwedstrijden. In de registratie van Verispect over gokzuilen in de horecagelegenheden in Nederland, zijn tevens 35 van dergelijke voetballijsten aangetroffen.

2.7 Legaal of illegaal: operationalisering

Van de vijf onderscheiden vormen van illegale kansspelen hebben er twee geen legale tegenhanger: internetkansspelen en gokzuilen zijn in alle gevallen verboden. De overige drie illegale kansspelen hebben wél een legale pendant: poker kan op legale wijze worden gespeeld in een vestiging van Holland Casino. Ook kan poker legaal in huiselijke kring worden gespeeld. Lotto en toto worden legaal aangeboden door de Stichting Nationale Sporttotalisator. Ook hier geldt dat niet bedrijfsmatige varianten in huiselijke kring niet illegaal zijn. Bingo is legaal als het aan een aantal voorwaarden voldoet met betrekking tot de wijze van exploitatie: ten behoeve van een vereniging en met een beperkt prijzengeld.

Voor sommige van de spelvormen is gebleken dat spelers lang niet altijd op de hoogte zijn van het onderscheid tussen legaal en illegaal. Veertig procent van de pokerspelende jongeren tussen de 15 en 25 jaar die zeggen bekend te zijn met de wettelijke kaders van poker, denkt bijvoorbeeld dat poker op internet legaal is. Deze spelers zijn er zich dus niet van bewust dat de pokerwebsites illegaal zijn. Niet meer dan zeventien procent geeft aan te weten welk (fysiek) pokeraanbod legaal is (Franssen e.a., 2007). Als de spelers al op de hoogte zijn van de criteria, is het nog niet zeker dat ze kunnen beoordelen of een bepaald evenement aan de criteria voldoet. Voor het enquête-onderzoek was het daarom nodig om het illegale karakter van de kansspelen nader te operationaliseren, zodat hierover vragen aan potentiële spelers konden worden gesteld.

De diverse illegale kansspelen zijn voor de enquête als volgt geoperationaliseerd:

- Internetkansspelen: geen nadere operationalisering nodig: volledig illegaal.
- Gokzuilen: geen nadere operationalisering nodig: volledig illegaal.
- Illegale poker: pokerevenementen zijn illegaal als ze niet in een vestiging van Holland Casino en niet in huiselijke kring met familie of vrienden aan maximaal één tafel worden gehouden. De beperking tot één tafel is aangebracht om het begrip 'huiselijke kring' te benadrukken.
- Illegale bingo: bingo is illegaal als hij vaker dan eens per jaar wordt gehouden en niet in huiselijke kring plaatsvindt.
- Illegale lotto en toto: lotto's en toto's, niet georganiseerd door de Stichting

Nationale Sporttotalisator en niet georganiseerd in bedrijf, vereniging of vriendenkring met maximaal vijftig deelnemers, of gebaseerd op een buitenlandse trekking, of met een hoofdprijs van maximaal € 50.000. De gedachte achter het maximum van vijftig deelnemers is dat daarboven sprake is van bedrijfsmatige exploitatie. De buitenlandse trekking verwijst naar een buitenlands aanbod, dat in Nederland illegaal is. De beperking van de hoofdprijs is gebaseerd op de feitelijke onmogelijkheid van Nederlandse illegale lotto's en toto's om hogere hoofdprijzen te kunnen aanbieden.

In het volgende hoofdstuk wordt verslag gedaan van de enquête, waarbij aan de hand van deze operationaliseringen is gemeten welke gegevens deelnemers over aard en omvang van illegale kansspelen kunnen verschaffen.

3 SPELERS OVER ILLEGALE KANSSPELEN: DE ENQUÊTE

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van een enquête, die is gehouden onder een steekproef van 20.999 personen tussen de 15 en 65 jaar oud. Hiervan zijn 17.000 personen via het internet bevestigd. Het andere deel, bestaande uit 3.999 respondenten, is telefonisch ondervraagd. Aan alle respondenten zijn selectievragen voorgelegd. Hiermee is geïnventariseerd aan welke kansspelen zij hebben deelgenomen. Vervolgens is met selectievragen vastgesteld of het om illegale varianten van de kansspelen ging. Wanneer dit het geval was, werd de respondent doorgeleid naar vervolgvragen over deelname, bestedingen, locaties en aanbieders.

In de eerstvolgende paragraaf beschrijven we de deelname aan de vijf onderzochte illegale kansspelen en de kenmerken van de spelers. In de daaropvolgende paragrafen wordt de deelname per spelsoort behandeld.

In dit hoofdstuk worden veel gegevens gepresenteerd. Daarbij hebben we een aantal keuzes gemaakt, die de lezer bij de interpretatie voor ogen moet houden.

De keuzes hebben betrekking op:

- de weging van uitkomsten om de gegevens representatief te maken voor alle Nederlanders in de leeftijdscategorie 15-65 jaar;
- het gebruik van maten voor centrale tendentie, zoals gemiddelde en mediaan;
- de meting van deelname aan illegale kansspelen en financiële aspecten van deelname.

Weging

Het is de bedoeling om op basis van de enquête uitspraken te doen over de deelname van Nederlanders in de leeftijdscategorie 15-65 jaar aan illegale kansspelen. De enquêteresultaten voor de (grote) steekproef moeten daarom naar deze Nederlanders gegeneraliseerd worden. Bij de overgang van steekproef naar bevolking doen zich twee problemen voor. Het eerste probleem is dat de steekproef op relevante kenmerken (bijvoorbeeld leeftijd, geslacht of regionale verdeling) geen perfecte afspiegeling van de bevolking is. Dit probleem wordt aangepakt door weging. Categorieën die in de steekproef minder sterk zijn vertegenwoordigd dan in de bevolking, krijgen een groter gewicht; categorieën die in de steekproef relatief veel voorkomen, krijgen juist een lager gewicht. Op deze wijze wordt ervoor gezorgd dat de samenstelling van de gewogen steekproef op een aantal kenmerken precies overeenkomt met de samenstelling van de bevolking (althans dat deel van de bevolking waarover uitspraken moeten worden gedaan). Het eerste generaliseringsprobleem wordt hiermee opgelost.

Er is echter nog een tweede generaliseringsprobleem. Het is mogelijk dat een

bepaalde categorie respondenten in de steekproef niet volledig representatief is voor de bevolkingscategorie waarnaar wordt gewogen. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat vrouwen die aan illegale kansspelen doen, niet aan de enquête willen deelnemen. Dit generaliseringsprobleem kan niet door weging worden opgelost. Hierdoor blijft er onontkoombaar een bepaalde mate van onbetrouwbaarheid met de uitkomsten verbonden.

In dit hoofdstuk zijn alle data en tabellen gewogen naar geslacht, leeftijd, regio en internetgebruik. De gegevens zijn daarom op deze kenmerken representatief voor de Nederlanders in de leeftijdscategorie 15-65 jaar. Zoals is aangegeven, is een consequentie van weging is dat sommige respondenten zwaarder meetellen dan andere. De minimale weefactor is 0.26 en de maximale weefactor is 5.0. De wegefficiency bedraagt 75 procent. Om een idee te geven van het effect van de weging op de ongewogen gegevens is in bijlage 1 een aantal vergelijkende tabellen opgenomen.

Maten van centrale tendentie

Bij de analyse van de antwoorden van de respondenten bleken extreme waarden, bijvoorbeeld een extreem hoge speelfrequentie of een zeer hoge winst, een grote invloed te hebben op de gemiddelde waarden. In deze situatie toch een gemiddelde presenteren, betekent een vertekening, doorgaans naar boven. De mediaan (de 'middelste' score als alle scores van laag tot hoog op een rij worden gezet) geeft dan een betere indruk van het zwaartepunt van de verdeling. Een alternatief is een gecorrigeerd gemiddelde, waarbij de hoogste waarden en de laagste waarden ("uitbijters") buiten beschouwing worden gelaten. Bij de tabellen over spelgedrag en spelopbrengst worden steeds verschillende maten voor centrale tendentie gepresenteerd. In de interpretatie gebruiken we steeds het gecorrigeerde gemiddelde (*trimmed mean*), waarbij de vijf procent hoogste waarden en de vijf procent laagste waarden buiten de berekening blijven. Het gecorrigeerde gemiddelde is een maat voor het spelgedrag en de spelopbrengst voor de grote meerderheid van de spelers. Het ligt in het algemeen tussen het gewone, ongecorrigeerde gemiddelde en de mediaan in.

De meting van het speelgedrag

In de enquête zijn onder andere vragen gesteld over de omvang van de deelname aan illegale kansspelen op jaarbasis. Uit de literatuur is bekend dat hierbij vertekening kan optreden door herinneringseffecten. De herinnering aan minder recent gedrag kan minder precies zijn dan aan recente gebeurtenissen. Dit heeft nogal eens als consequentie dat respondenten gebeurtenissen die zich vóór de onderzoeksperiode hebben voorgedaan (bijvoorbeeld langer dan een jaar geleden) rapporteren alsof ze binnen de onderzoeksperiode plaatsvonden. Dit wordt *telescoping* genoemd. In het self report onderzoek, waarin respondenten over eigen sociaal ongewenst gedrag rapporteren, wordt daarom vaak op drie manieren naar gedrag gevraagd, van een lange periode naar een korte periode. In dit onderzoek hebben we voor het spelgedrag naar gebeurtenissen in de afgelopen twaalf maanden, de

afgelopen vier weken en de laatste keer gevraagd. Gebleken is dat er over de afgelopen vier weken een relatief hogere deelname aan illegale kansspelen wordt gerapporteerd dan over de afgelopen twaalf maanden. Uiteindelijk hebben we toch gekozen voor de deelname zoals gemeten over de afgelopen twaalf maanden. De reden is dat we niet konden uitsluiten dat 'de afgelopen vier weken' (september of oktober) voor de meeste respondenten bijzondere en niet-doorsnee maanden waren met betrekking tot het spelgedrag. Gegevens over bestedingen, winst en verlies baseren we voornamelijk op het laatst gespeelde spel, omdat we hier de herinnering het meest betrouwbaar achten. Tabellen over spelgedrag en opbrengsten, gebaseerd op de antwoorden op de vragen over de afgelopen vier weken, zijn in bijlage 2 opgenomen.

In de tabellen is de deelname aan illegale kansspelen gedifferentieerd naar een aantal persoonskenmerken van deelnemers. Ook worden gegevens over frequentie, inleg en spelresultaat gepresenteerd. Meer gedetailleerde analyse van spelgedrag naar persoonskenmerken (bijvoorbeeld: spelen jongeren die aan internetkansspelen meedoen per week vaker dan ouderen?) leverde geen duidelijke patronen met significante verbanden op. Er wordt dan ook niet over gerapporteerd.

Valide percentages

Tenslotte worden bij veel tabellen percentages gegeven voor respondenten die de desbetreffende vraag beantwoorden hebben. De categorieën "weet niet" en "geen antwoord" worden daarbij niet meegenomen. Uit de tabellen kan steeds wel afgeleid worden, hoeveel respondenten de vraag wel of niet beantwoord hebben.

De categorie "anders"

Voor de verschillende spelsoorten is gevraagd naar locaties waar de respondenten van een spelaanbod gebruik maken. Hierbij moesten relatief veel antwoorden in de categorie "anders, nl." worden onderbracht. De precieze locatie (website, aard locatie/gelegenheid) is daar vaak niet goed uit af te leiden. Vooraf was bekend dat deze vragen mogelijk ontwijkend beantwoord zouden worden. Als gevolg hiervan is bij een aantal tabellen de categorie "anders" erg ruim gevuld.

3.2 Deelname aan illegale kansspelen: overzicht en demografie

Van alle respondenten heeft 9,6 procent (2.018 personen) in de afgelopen twaalf maanden deelgenomen aan één of meer van de vijf onderzochte illegale kansspelen. De frequentie van de deelname verschilt per spelsoort. De meest gespeelde variant is het internetkansspel. Vijf procent van de respondenten heeft hier in de afgelopen twaalf maanden wel eens aan deelgenomen. Drie procent van de respondenten speelde in de afgelopen twaalf maanden wel eens illegale bingo, twee procent deed mee aan illegale

poker. Eén procent nam deel aan een illegale vorm van lotto of toto en minder dan een half procent speelde op gokzuilen of computerterminals. In het vervolg van dit hoofdstuk worden kenmerken van de deelname en het spelgedrag verder uitgewerkt. Daarop vooruitlopend worden in tabel 3.1 enkele karakteristieken van deelname en deelnemers gepresenteerd.

Tabel 3.1 Deelname aan illegale kanspelen: overzicht

	Totaal illegale kansspelen	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gok-zuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Deelname						
% Nederlanders	9,6%	5,1%	1,9%	0,3%	2,9%	1,0%
frequentie 12 maanden	11,7	15,8	6,2	3,6	6,5	14
Demografie						
% mannen	62%	72%	81%	54%	35%	56%
% vrouwen	38%	28%	19%	46%	65%	44%
gemiddelde leeftijd (jaar)	41	33	31	34	39	43
% hoger opgeleid (hbo/wo)	33%	38%	48%	47%	15%	22%
Inzet en speluitkomst						
gemiddelde inzet laatste spel		€ 12,90	€ 13,00	€ 20,00	€ 12,10	€ 8,90
gemiddelde winst laatste spel*		€ 63,20	€ 48,00	**	€ 41,40	€ 2,95
gemiddeld verlies laatste spel*		€ 18,50	€ 15,30	**	***	***
laatst gespeelde spel gewonnen		25%	31%	24%	24%	35%
laatst gespeelde spel quitte gespeeld		40%	38%	***	***	***
laatst gespeelde spel verloren		35%	31%	76%	76%	65%

* indien van toepassing

** te weinig gegevens beschikbaar

*** niet van toepassing

Geslacht

Bij vier van de vijf onderzochte illegale kansspelen vormen mannen de meerderheid van de spelers. Hun oververtegenwoordiging is het grootst bij poker (81% van de spelers man) en bij de internetkansspelen (meer dan 70% mannen). Illegale bingo is de uitzondering. Hieraan nemen meer vrouwen dan mannen deel: 65 procent is vrouw.

Leeftijd

Deelnemers aan internetkansspelen en illegale poker zijn overwegend jong, terwijl illegale bingospelers en illegale lotto/tospelers in de oudere leeftijdscategorieën sterker vertegenwoordigd zijn (tabel 3.2).

Tabel 3.2 Deelnemers aan illegale kanspelen naar leeftijdsklasse

Leeftijd	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gokzuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
15 – 34 jaar	65%	72%	59%	44%	41%
35 – 49 jaar	29%	23%	32%	40%	33%
50 – 65 jaar	6%	5%	9%	16%	26%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
N	1.073	389	64	603	204

De gemiddelde leeftijd van de spelers is bij de internetkansspelen en poker met respectievelijk 33 en 31 jaar lager dan bij de overige illegale kansspelen. De gemiddelde leeftijd van de illegale bingospelers is 39 jaar. Dit is enigszins onverwacht, omdat bingo bekend staat als een spelvorm waaraan vooral ouderen deelnemen. Dit is mogelijk te wijten aan vertekening door de samenstelling van de steekproef, waarin geen personen ouder dan 65 jaar vertegenwoordigd zijn.

Opleidingsniveau

Bij de internetkansspelen, illegale poker en gokzuilen is het opleidingsniveau van de spelers hoger dan bij de illegale bingo en illegale lotto/toto. Bij illegale pokerspelen heeft bijna de helft een hogere opleiding genoten. Bij illegale bingo en lotto/toto zijn spelers met een lagere opleiding wat sterker vertegenwoordigd. Meer dan een derde van hen is lager opgeleid (tabel 3.3).

Tabel 3.3 Deelnemers aan illegale kanspelen naar opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gokzuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Lager (vmbo/mavo/lbo/lo)	15%	9%	13%	34%	34%
Middelbaar (mbo/havo/vwo)	47%	43%	40%	51%	44%
Hoger (hbo/wo)	38%	48%	47%	15%	22%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
N	1.073	389	64	603	204

Inkomen

De verschillen in opleidingsniveau zijn niet goed terug te zien in de verdeling van de spelers over de inkomensklassen. Die is tamelijk gelijkmatig, hetgeen verklaard kan worden doordat de relatief hoog opgeleide deelnemers aan illegale poker en internetkansspelen verhoudingsgewijs jong zijn en daardoor (nog) niet zoveel verdienen (tabel 3.4).

Tabel 3.4 Deelnemers aan illegale kansspelen naar inkomensklasse

Bruto inkomen per jaar	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gok-zuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Minder dan 9.500 euro	10%	7%	2%	5%	6%
9.500 - 28.500 euro	20%	16%	25%	23%	29%
28.500 - 34.000 euro	13%	13%	5%	17%	14%
34.000 - 56.000 euro	20%	18%	33%	17%	22%
56.000 - 68.000 euro	7%	8%	7%	4%	4%
68.000 - 91.000 euro	4%	3%	5%	1%	2%
91.000 euro of meer	3%	4%	3%	1%	2%
Weet niet / geen opgave	25%	31%	19%	32%	23%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
N	1.073	389	64	603	204

Etniciteit

Het percentage allochtone spelers ligt voor alle vijf onderzochte kansspelen tussen de 1,2% en de 10,3% (tabel 3.5). Er is sprake van een relatief lage vertegenwoordiging van allochtonen, die onder andere bij de gokzuilen onverwacht is. Een verklaring zou kunnen zijn dat allochtonen in de steekproef wat ondervertegenwoordigd zijn. Het percentage autochtonen is in 2008 volgens het CBS in de leeftijdscategorie 15-65 jaar bijna tachtig procent (79,6%). In de steekproef is het percentage autochtonen 85,8 procent.

Tabel 3.5 Etniciteit van de spelers

Etniciteit	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gok-zuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Allochtoon	6,2%	3,7%	1,2%	7,0%	10,3%
Autochtoon	93,8%	96,3%	98,8%	93,0%	89,7%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
N	1.073	389	64	603	204

Regio's

Voor alle onderzochte illegale kansspelen geldt dat de spelers met name uit het westen en het zuiden van Nederland komen (tabel 3.6). Omdat ook bijna de helft (47%) van de Nederlanders in het westen woont, zijn spelers van illegale poker en illegale lotto/toto er licht ondervertegenwoordigd. Zij zijn in het zuiden, waar 22 procent van de Nederlanders woont, juist oververtegenwoordigd.

Tabel 3.6 Spreiding van spelers over regio's

Regio	Internet- kansspelen	Poker	Gok- zuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
3 grote steden	15%	10%	13%	12%	11%
Randgemeenten ¹	3%	2%	8%	4%	2%
Westen, rest	27%	28%	26%	28%	27%
Noorden	12%	11%	10%	10%	9%
Oosten	20%	20%	23%	21%	16%
Zuiden	23%	29%	19%	25%	35%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%
N	1.073	389	64	603	204

3.3 Internetkansspelen

In de vorige paragraaf hebben we gezien dat ruim vijf procent van de respondenten in de afgelopen twaalf maanden aan internetkansspelen heeft deelgenomen. Een groot deel van hen (53%) komt op een website met illegale kansspelen terecht via advertenties of links die zij op internet hebben gezien. Van de spelers wordt 49 procent er door vrienden of bekenden op geattendeerd (tabel 3.7).

Tabel 3.7 Kennismaking met internetkansspelen (N=1.073, valide N=1037)

Kanaal	Frequentie	%
Via vrienden/bekenden	516	50%
Via advertenties of links op het internet	567	55%
Via advertenties, niet op het internet	49	5%
Via spelers bij een ander kansspel (niet op het internet)	26	2%
Via televisie	25	2%
Anders	25	2%

Meer dan een kwart van de spelers heeft in de afgelopen twaalf maanden gemiddeld ten minste eens per maand aan internetkansspelen deelgenomen. Negen procent deed dat gemiddeld ten minste eens per week. Eén procent speelde gemiddeld tenminste eens per dag. Ruim de helft (57%) speelt minder dan eens per maand. Voor uitbijters gecorrigeerd namen de spelers in de afgelopen twaalf maanden gemiddeld 15,8 keer deel aan een internetkansspel (tabel 3.8).

¹ Een randgemeente is een gemeente die aan een grote stad grenst.

Tabel 3.8 Gemiddelde frequentie deelname aan internetkansspelen, afgelopen twaalf maanden (N=1.073, valide N=868) (cumulatief)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	%
Ten minste eens per dag (≥ 365 keer per 12 mnd)	9	1%
Ten minste eens per week (≥ 52 keer per 12 mnd)	84	10%
Ten minste eens per maand (≥ 12 keer per 12 mnd)	316	36%
Ten minste eens per half jaar (≥ 2 keer per 12 mnd)	813	94%
Ten minste eens per jaar (≥ 1 keer per 12 mnd)	868	100%
Totaal	868	

Gemiddelde: 29,0

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 15,8

Standaarddeviatie: 84,5

Mediaan: 8,0

Interkwartielafstand: 17,0

Aan de respondenten is gevraagd of ze vooraf een bepaald bedrag moesten betalen om te mogen meespelen aan het laatst gespeelde spel, afgezien van de inzet bij het spel zelf, de zogenaamde *entry fee*. De helft van de spelers die de vraag hebben beantwoord, gaf aan geen *entry fee* te hebben betaald. Wanneer zij wel een *entry fee* betaalden, lag het gecorrigeerde gemiddelde op € 15,- (tabel 3.9).

Tabel 3.9 Entry fee bij laatst gespeeld internetkansspel (N=1.073, valide N=921)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
Geen entry fee	472	51%
€ 1 - € 9	163	18%
€ 10 - € 49	227	25%
€ 50 - € 99	40	4%
€ 100 +	19	2%
Totaal	921	100%

Gemiddelde: 25,5

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 15,0

Standaarddeviatie: 67,1

Mediaan: 10,0

Interkwartielafstand: 20,0

Naast een eventuele *entry fee* leggen de spelers meestal een bedrag bij het spel zelf in. De helft van de spelers betaalde hiervoor bij het laatst gespeelde spel tussen de 1 en 9 euro. Wanneer we de uitschieters buiten beschouwing laten, leggen de spelers gemiddeld 12,90 euro in (tabel 3.10).

Tabel 3.10 Inzet bij laatst gespeeld internetkansspel (N=1.073, valide N=730)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
€ 1 - € 9	378	52%
€ 10 - € 49	257	35%
€ 50 - € 99	58	8%
€ 100 +	37	5%
Totaal	730	100%

Gemiddelde: 27,0

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 12,9

Standaarddeviatie: 113,9

Mediaan: 6,0

Interkwartielafstand: 18,0

Veertig procent van de spelers zegt bij het laatst gespeelde spel quitte te hebben gespeeld. Een kwart zegt te hebben gewonnen en 35 procent zegt te hebben verloren. Gemiddeld wonnen de spelers (voor zover ze wonnen) bij het laatst gespeelde spel € 63,20 en verloren ze € 18,50 (voor zover ze verloren) (tabel 3.11).

Tabel 3.11 Uitkomst laatst gespeeld spel (N=1.073, valide N=865)

	Bedrag in euro's	Frequentie	%
Winst	€ 1 - € 9	69	8%
	€ 10 - € 49	71	8%
	€ 50 - € 99	23	3%
	€ 100 - € 199	20	2%
	€ 200 +	36	4%
Quitte	0	348	40%
Verlies	€ 1 - € 9	121	14%
	€ 10 - € 49	130	15%
	€ 50 - € 99	22	3%
	€ 100 - € 199	14	2%
	€ 200 +	10	1%
Totaal		865	100%

Winst

Gemiddelde: 217,9

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 63,2

Standaarddeviatie: 1200,4

Mediaan: 23,0

Interkwartielafstand: 95,0

Verlies

Gemiddelde: 115,8

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 18,5

Standaarddeviatie: 1326,7

Mediaan: 10,0

Interkwartielafstand: 23,0

We hebben de respondenten gevraagd welke spelen ze op internet spelen. Tweederde van de respondenten die de vraag beantwoord hebben, noemt 'onlinepoker'. De daaropvolgende meest genoemde spelen zijn Blackjack en (vormen van) een fruitautomaat (tabel 3.13).

Tabel 3.12 Meest gespeelde internetkansspelen (N=1.073, valide N=783)

Internetkansspelen	Frequentie	%
Onlinepoker	514	66%
Black Jack	57	7%
Fruitautomaat/eenarmige bandiet/ slotmachine	40	5%
Gokkast	36	5%
Gokken op sport	32	4%
Toto	34	4%
Casino	18	2%
Roulette	28	4%
Bingo	18	2%
Anders*	207	26%

* Onder "anders" werden spelen genoemd als backgammon, krassen en jackpot en spelen waarvan niet duidelijk is in welke categorie ze ondergebracht kunnen worden. Ook werden hier websites genoemd waar meerdere soorten spelen gespeeld kunnen worden (zoals play-the-game en Playtopia) en waarvan dus niet duidelijk is om welk spel het gaat.

De websites die het meest werden genoemd, zijn Pokerstars, Unibet en Everest Poker (tabel 3.14).

Tabel 3.13 Websites waarop het meest wordt gespeeld (N=1.073, valide N=651)

Website	Frequentie	%
Pokerstars	112	17%
Unibet	85	13%
Everest Poker	80	12%
Party poker	75	12%
Oranje casino	27	4%
PKR	24	4%
Fruitkingplaza	19	3%
Anders*	305	53%

* Onder "anders" werd een zeer groot aantal websites genoemd, zoals fruitkings.nl en kinglotto.nl, die elk minder vaak voorkomen.

In totaal werden door de respondenten ruim 100 verschillende websites genoemd die illegale kansspelen aanbieden.

3.4 Illegale poker (niet via internet)

Zoals in het begin van dit hoofdstuk vermeld heeft twee procent van de respondenten in de afgelopen twaalf maanden wel eens deelgenomen aan een illegaal pokerspel. Aan de spelers van illegale pokerspelen is gevraagd via welke weg zij hebben kennisgemaakt met pokerspelen. Meer dan negentig procent is via vrienden of bekenden met het pokeren bekend geraakt (tabel 3.15).

Tabel 3.14 Kennismaking met poker (N=389, valide N=386)

Kanaal	Frequentie	%
Via vrienden/bekenden	360	93%
Via advertenties op het internet	20	5%
Via spelers bij een ander kansspel	9	2%
Via media, anders dan internet	7	2%
Via advertenties op locaties van een ander kansspel	3	1%
Via een andere weg	15	4%

We hebben de respondenten gevraagd welke spelvorm ze in de afgelopen twaalf maanden hebben gespeeld (tabel 3.16). Door het grootste deel van de respondenten (58%) werden *cashgames* genoemd. Zij nemen dus deel aan pokerspelen waarbij ze zelf de inleg kunnen bepalen en op elk moment hun fiches kunnen verzilveren.

Tabel 3.15 Spelvorm in de afgelopen twaalf maanden gespeeld (N=389)

Spelvorm	Aantal	%
Uitsluitend toernooien	87	22%
Uitsluitend cashgames	226	58%
Zowel toernooien als cashgames	76	20%
Totaal	389	100%

De meeste respondenten (50%) spelen poker bij mensen thuis. Er worden dus op regelmatige basis bij mensen thuis toernooien georganiseerd, waarbij sprake is van meer dan één tafel (dit was een selectievraag). Dit hebben we als een illegale spelsoort aangemerkt. Meer dan een derde speelt poker in een café. In totaal werden ruim zestig verschillende locaties bij naam genoemd.

Tabel 3.16 Soort gelegenheid waar poker wordt gespeeld (N=389)

Gelegenheid	Frequentie	%
Bij mensen thuis (bijvoorbeeld bij vrienden)	196	50%
Café	148	38%
Sportclub of vereniging	66	17%
Buurthuis	26	7%
Overig	28	7%

Negentien procent van de respondenten die deelnemen aan illegale pokerspelen zegt dit tenminste eens per maand te doen, 4% speelt tenminste eens per week. Wanneer we de gemiddelde deelname voor uitbijters corrigeren, komen we uit op een gemiddelde van zes keer per twaalf maanden. Gemiddeld nemen de spelers dus elke twee maanden deel aan een illegaal pokerspel (tabel 3.18).

Tabel 3.17 Deelname afgelopen twaalf maanden aan illegale pokerspelen (N=389, valide N=353) (cumulatief)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	%
Ten minste eens per week (≥ 52 keer per 12 mnd)	16	4%
Ten minste eens per maand (≥ 12 keer per 12 mnd)	69	19%
Ten minste eens per 6 maanden (≥ 2 keer per 12 mnd)	305	86%
Ten minste eens per 12 maanden (≥ 1 keer per 12 mnd)	353	100%
Totaal	353	

Gemiddelde: 10,6

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 6,2

Standaarddeviatie: 24,1

Mediaan: 4,0

Interkwartielafstand: 8,0

Bij het laatst gespeelde pokerspel waren volgens de respondenten gemiddeld dertien deelnemers aanwezig. Dit gemiddelde is aan de hoge kant doordat bij een aantal pokertoernooien meer dan vijftig deelnemers aanwezig waren. Wanneer we het gemiddelde corrigeren voor uitbijters, namen er aan het laatst gespeelde pokerspel gemiddeld tien deelnemers deel (tabel 3.19).

Tabel 3.18 Aantal deelnemers bij laatst gespeeld pokerspel (N=389, valide N=362)

Gemiddeld aantal deelnemers per spel	Frequentie	%
2 tot 4 deelnemers	55	15%
5 tot 9 deelnemers	188	52%
10 tot 19 deelnemers	51	14%
20 tot 49 deelnemers	51	14%
Meer dan 50 deelnemers	16	5%
Totaal	362	100%

Gemiddelde: 13,4

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 9,9

Standaarddeviatie: 21,5

Mediaan: 7,0

Interkwartielafstand: 6,0

Ook hebben we aan de pokerspelers gevraagd of ze wel eens een bedrag moeten betalen voorafgaand aan het spel, afgezien van de inzet bij het spel zelf. Ruim eenderde (37%) zei een entry fee te hebben betaald. Het gemiddelde bedrag, gecorrigeerd voor enkele uitschieters, was € 9,90 (tabel 3.20).

Tabel 3.19 Entry fee bij pokerspelen (N=389)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
Geen entry fee	244	63%
€ 1 - € 9	72	18%
€ 10 - € 49	64	16%
€ 50 of meer	8	2%
Totaal	389	100%

Geldt alleen voor aangegeven entry fee (0 euro is dus niet meegeteld in onderstaande maten):

Gemiddelde: 25,1

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 9,9

Standaarddeviatie: 102,8

Mediaan: 8,8

Interkwartielafstand: 10,0

Bij het pokerspel zelf zette meer dan de helft van de spelers (56%) gemiddeld tussen de € 10 en de € 49 in. Het gecorrigeerde gemiddelde is € 13.

Tabel 3.20 Inzet bij pokerspelen (N=389, valide N=287)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
€ 1 - € 9	100	35%
€ 10 - € 49	159	56%
€ 50 - € 99	13	5%
€ 100 +	14	5%
Totaal	287	100%

Gemiddelde: 20,9

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 13,0

Standaarddeviatie: 53,9

Mediaan: 10,0

Interkwartielafstand: 15,0

Bij het laatst gespeelde spel zegt 38 procent van de respondenten quitte te hebben gespeeld. Ongeveer een kwart van de respondenten zegt te hebben gewonnen en een kwart zegt te hebben verloren. De voor uitbijters gecorrigeerde gemiddelde winst is € 48,00, het gemiddelde verlies € 15,30 (tabel 3.22).

Tabel 3.21 Speluitkomst laatst gespeeld pokerspel (N=389, valide N=305)

Uitkomst	Bedrag in euro's	Frequentie	%
Winst	€ 1 - € 9	18	6%
	€ 10 - € 49	35	11%
	€ 50 - € 99	24	8%
	€ 100 - € 199	8	3%
	€ 200 +	8	3%
Quitte	0	117	38%
Verlies	€ 1 - € 9	35	11%
	€ 10 - € 49	48	16%
	€ 50 of meer	12	4%
Totaal		305	100%

Winst
 Gemiddelde: 105,4
 Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 48,0
 Standaarddeviatie: 337,4
 Mediaan: 25,0
 Interkwartielafstand: 57,0
 Verlies
 Gemiddelde: 23,0
 Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 15,3
 Standaarddeviatie: 41,1
 Mediaan: 10,0
 Interkwartielafstand: 15,0

3.5 Gokzuilen

Aan de respondenten is gevraagd of ze de afgelopen twaalf maanden wel eens op gokzuilen of computerterminals hebben gespeeld, waarmee ze geld of andere waardevolle prijzen konden winnen. Van alle respondenten uit de steekproef heeft 0,3 procent (64 personen) dit gedaan.

Meer dan een derde (41%) van hen is op deze automaten gaan spelen doordat ze deze gokzuilen of automaten zagen staan in een gelegenheid die ze bezochten. Een derde is op gokzuilen gaan spelen via vrienden of bekenden (tabel 3.23).

Tabel 3.22 Kennismaking met gokzuilen en/of computerterminals (N=64, valide N=58)

Kanaal	Frequentie	%
Tegengekomen in (horeca- of andere) gelegenheden	24	41%
Via vrienden/bekenden	19	33%
In een speelhal	11	19%
Via advertenties op het internet	7	12%
Via een andere weg	5	9%

De meeste respondenten spelen op gokzuilen in cafés en snackbars of speelhallen. Zij noemden dertig verschillende locaties bij naam.

Tabel 3.23 Soort gelegenheid waar op gokzuilen wordt gespeeld (N=64)

Gelegenheid	Frequentie	%
In een speelhal	28	44%
Café of snackbar	27	42%
Sportclub of vereniging	4	6%
Buurthuis	3	5%
Overig	6	13%

Bijna de helft van de hen speelt gemiddeld minstens eens per zes maanden op een gokzuil. Meer dan een derde (37%) doet dit gemiddeld ten minste eens per drie maanden. Gemiddeld hebben de respondenten in de afgelopen twaalf maanden vier keer op een gokzuil gespeeld.

Tabel 3.24 Gemiddelde frequentie deelname gokzuilen afgelopen twaalf maanden computerterminals (N=64, valide N=60)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	%
Ten minste eens per maand (≥ 12 keer per 12 mnd)	1	2%
Ten minste eens per 3 maanden (≥ 4 keer per 12 mnd)	23	39%
Ten minste eens per 6 maanden (≥ 2 keer per 12 mnd)	52	87%
Ten minste eens per 12 maanden (≥ 1 keer per 12 mnd)	60	100%
Totaal	60	

Gemiddelde: 4,0

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 3,6

Standaarddeviatie: 4,8

Mediaan: 3,0

Interkwartielafstand: 3,0

De spelers zeggen bij gokzuilspelen gemiddeld € 20,- in te leggen. Bijna de helft (47%) zette bij het laatst gespeelde spel tussen de € 10,- en € 49,- in.

Tabel 3.25 Inzet bij gokzuilspelen (N=64, valide N=54)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
€ 1 - € 9	20	38%
€ 10 - € 49	26	47%
€ 50 - € 99	4	7%
€ 100 +	5	9%
Totaal	54	100%

Gemiddelde: 35,8

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 20,0

Standaarddeviatie: 85,6

Mediaan: 10,0

Interkwartielafstand: 25,0

Driekwart van de respondenten zegt bij het laatst gespeelde spel niets gewonnen te hebben. Een kwart heeft de laatste keer wel gewonnen.

Tabel 3.26 Uitkomst bij laatst gespeelde spel (N=64, valide N=56)

Uitkomst bij laatst gespeelde spel	Frequentie	%
Ik heb gewonnen	14	24%
Ik heb niets gewonnen (en heb dus mijn inleg verloren)	43	76%
Totaal	56	100%

3.6 Illegale bingo

Van alle respondenten heeft drie procent in de afgelopen twaalf maanden deelgenomen aan een bingo die door ons is aangemerkt als een illegale variant.

Het grootste deel (65%) van de bingospelers komt via vrienden of andere bekenden bij illegale bingo terecht. Verder spelen advertenties op internet en in kranten en tijdschriften een belangrijke rol (tabel 3.27).

Tabel 3.27 Kennismaking met illegale bingo (N=603, valide N=585)

Kanaal	Frequentie	%
Via vrienden/bekenden	380	65%
Via advertenties op het internet	74	13%
Via advertenties in kranten of tijdschriften	68	12%
Via een folder	43	7%
Op vakantie (bijv. op camping, vakantiepark of hotel)	37	6%
Via een vereniging (personeel, buurt of sport)	16	3%
Via advertenties op locaties van een ander kansspel	14	2%
Via spelers bij een ander kansspel	14	2%
Via een andere weg	44	8%

De respondenten spelen illegale bingo met name in buurthuizen, bij sportclubs, bij verenigingen en in zalencentra (tabel 3.28). Ze noemden ruim driehonderd verschillende gelegenheden.

Tabel 3.28 Soort gelegenheid waar illegale bingo wordt gespeeld (N=603)

Gelegenheid	Frequentie	%
Buurthuis	214	35%
Sportclub of vereniging	156	26%
Zalencentrum of partycentrum	137	23%
Café	62	10%
Op vakantie (bijv. op camping, vakantiepark of hotel)	46	8%
Op internet*	46	8%
Thuis	30	5%
Overig	41	7%

* Er konden meerdere antwoorden gegeven worden op deze vraag. Het kan dus zo zijn dat personen zowel fysiek als op internet aan illegale bingo meedoen

Wanneer we de respondenten vragen hoe vaak ze de afgelopen twaalf maanden bingo gespeeld hebben, zegt ongeveer een vijfde tenminste eens per maand aan illegale bingo deel te nemen en 4% dat tenminste wekelijks te doen (tabel 3.29).

Tabel 3.29 Gemiddelde frequentie deelname aan illegale bingo afgelopen twaalf maanden (N=603, valide N=554) (cumulatief)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	%
Ten minste eens per week (≥ 52 keer per 12 mnd)	20	4%
Ten minste eens per maand (≥ 12 keer per 12 mnd)	113	21%
Ten minste eens per 6 maanden (≥ 2 keer per 12 mnd)	478	87%
Ten minste eens per 12 maanden (≥ 1 keer per 12 mnd)	554	100%
Totaal	554	

Gemiddelde: 12,4

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 6,5

Standaarddeviatie: 39,1

Mediaan: 4,0

Interkwartielafstand: 8,0

Aan de respondenten is gevraagd hoeveel ze voor deelname aan de illegale bingo hebben betaald. Hiermee wordt het bedrag bedoeld dat de speler de laatste keer heeft betaald voor deelname, zoals entreegeld en boekjes of kaarten en voor eventuele voorrondes en tussenrondes. Bijna de helft van de spelers zegt dat het om een bedrag tussen de € 10,- en € 24,- ging. Gemiddeld betalen de spelers € 12,10 euro (tabel 3.30).

Tabel 3.30 Deelnamekosten voor illegale bingo (N=603, valide N=516)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
Geen	37	7%
€ 1 - € 9	165	32%
€ 10 - € 24	243	47%
€ 25 - € 49	56	11%
€ 50 of meer	15	3%
Totaal	516	100%

Gemiddelde: 14,6

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 12,1

Standaarddeviatie: 26,8

Mediaan: 10,0

Interkwartielafstand: 13,0

Ongeveer driekwart van de spelers zegt bij de laatste keer deelnemen niets te hebben gewonnen. Als de spelers iets winnen, dan is dat gemiddeld € 41,40 (tabel 3.31).

Tabel 3.31 Gemiddeld gewonnen bedrag laatste spel illegale bingo (N=603, valide N=511)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
Niets gewonnen	386	76%
€ 1 - € 9	25	5%
€ 10 - € 24	37	7%
€ 25 - € 49	14	3%
€ 50 - € 99	29	6%
€ 100 of meer	20	4%
Totaal	511	100%

Als gewonnen

Gemiddelde: 59,8

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 41,4

Standaarddeviatie: 114,1

Mediaan: 25,0

Interkwartielafstand: 47,0

Tevens is aan de spelers gevraagd hoeveel deelnemers aanwezig waren bij de laatste bingo waaraan ze hebben deelgenomen. Dat waren er gemiddeld 73. Bingo's waaraan 50-99 spelers deelnamen, vormen de grootste categorie (tabel 3.32).

Tabel 3.32 Gemiddeld aantal deelnemers illegale bingo (N=603, valide N=467)

Gemiddeld aantal deelnemers per bingo	Frequentie	%
2 tot 24 deelnemers	44	9%
25 tot 49 deelnemers	118	25%
50 tot 99 deelnemers	169	36%
100 deelnemers of meer	135	29%
Totaal	467	100%

3.7 Illegale lotto/toto

Eén procent (204 personen) van de respondenten heeft in de afgelopen twaalf maanden wel eens illegale lotto of toto gespeeld.

De meeste spelers (36%) maken met het illegale spel kennis via vrienden of bekenden. Ook komt een groot deel bij het spel terecht door advertenties op het internet (tabel 3.33).

Tabel 3.33 Kennismaking met illegale lotto en toto (N=204, valide N=167)

Kanaal	Frequentie	%
Via vrienden/bekenden	60	36%
Via advertenties op het internet	29	17%
Bij winkel, horecazaak, vereniging of andere gelegenheid	25	15%
Via collega's/ bedrijf	22	13%
Via televisie	7	4%
Via de post	5	3%
Via een andere weg	30	18%

Aan de spelers is tevens gevraagd in welke soort gelegenheden ze in de afgelopen twaalf maanden hebben meegedaan aan lotto/toto of waar ze de formulieren kochten. De spelers gaven aan dat ze de formulieren met name bij tabakszaken hebben gekocht. De respondenten noemden 65 verschillende verkooppunten bij naam. Er waren nauwelijks respondenten die zeiden in cafés of koffiehuisen te hebben meegespeeld. Ook in de open antwoorden kwam dit type locatie niet herkenbaar voor. Vooraf dachten we dat dit een belangrijk distributiekanaal zou zijn (tabel 3.34).

Tabel 3.34 Soort locaties waar illegale lotto en toto wordt aangeboden (N=204)

Soort locatie	Frequentie	%
Tabakszaak	71	35%
Winkel (Supermarkt, groenteboer, tankstation etc)	14	7%
Via internet gekocht	13	6%
Sportclub of vereniging	12	6%
Werk	12	6%
Buurthuis	12	6%
Café of snackbar	5	2%
Anders*	49	25%

* Niet te kwalificeren locaties, of locaties met een zeer lage frequentie

Bijna de helft van de spelers zegt minstens eens per maand aan illegale lotto/toto deel te nemen. Veertien procent geeft aan ten minste eens per week mee te doen (tabel 3.35).

Tabel 3.35 Gemiddelde frequentie deelname aan lotto/toto afgelopen twaalf maanden (N=204, valide N=167) (cumulatief)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	%
Ten minste eens per week (≥ 52 keer per 12 mnd)	24	14%
Ten minste eens per maand (≥ 12 keer per 12 mnd)	77	45%
Ten minste eens per 6 maanden (≥ 2 keer per 12 mnd)	128	76%
Ten minste eens per 12 maanden (≥ 1 keer per 12 mnd)	167	100%
Totaal	167	

Gemiddelde: 19,6

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 14,0

Standaarddeviatie: 35,8

Mediaan: 6,0

Interkwartielafstand: 10,0

De deelnemers speelden de afgelopen twaalf maanden gemiddeld 14 keer in de illegale lotto of toto mee.

Meer dan de helft van de spelers betaalt tussen de € 1 en de € 10 voor deelname aan illegale lotto/toto. Gemiddeld betaalden ze bij het laatst gespeelde spel € 8,90 (tabel 3.36).

Tabel 3.36 Deelnamekosten voor lotto/toto (N=204, valide N=149)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
Geen	15	10%
€ 1 - € 9	83	55%
€ 10 - € 24	34	23%
€ 25 - € 49	8	5%
€ 50 of meer	10	7%
Totaal	149	100%

Gemiddelde: 20,7

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 8,9

Standaarddeviatie: 79,3

Mediaan: 5,0

Interkwartielafstand: 9,0

Als de spelers wonnen, ging het gemiddeld om het bescheiden bedrag van € 2,95 (tabel 3.37).

Tabel 3.37 Gewonnen bedrag bij laatst gespeeld spel (N=204, valide N=149)

Bedrag in euro's	Frequentie	%
Niets	97	65%
€ 1 - € 9	26	17%
€ 10 - € 24	15	10%
€ 25 - € 49	5	4%
€ 50 of meer	6	4%
Totaal	149	100%

Gemiddelde: 9,88

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 2,95

Standaarddeviatie: 54,6

Mediaan: 0

Interkwartielafstand: 5

4 CONCLUSIE

4.1 Inleiding: de beantwoordbaarheid van de onderzoeksvragen

Het onderzoek is gestart met als doel het verschaffen van inzicht in aard en omvang van een vijftal illegale kansspelen, die in Nederland worden aangeboden. In dit hoofdstuk geven we, waar mogelijk, een antwoord op de onderzoeksvragen. Het gaat om de volgende vijf vragen:

1. Wat is de specifieke aard van (de selectie van) illegale kansspelen?
2. Welke varianten van deze kansspelen worden aangeboden?
3. Wat is de omvang van het aanbod van deze kansspelen?
4. Waar en op welke (soort) locaties vinden ze plaats?
5. Op welke wijze worden ze bekend gemaakt en geadverteerd?

De vragen moesten voor vijf typen kansspelen worden beantwoord, namelijk:

- illegale internetkansspelen;
- poker (niet via internet);
- gokzuilen en computerterminals;
- illegale bingo;
- illegale lotto en toto.

Het oogmerk van het onderzoek is van meet af aan geweest om naast gegevens over de vraag (de spelers) gegevens over het aanbod (exploitanten en exploitatie) van deze vijf typen illegale kansspelen te verzamelen. De gegevens over exploitanten en exploitatie zouden voornamelijk uit bestaande registraties moeten worden afgeleid. In het inleidende hoofdstuk is vermeld dat de registraties zich hiertoe niet goed lenen. Dit levert een aanzienlijke beperking voor het onderzoek op, met als consequentie dat een deel van de onderzoeksvragen over exploitanten en exploitatie niet of net volledig kan worden beantwoord. Gegevens over aanbieders uit de registraties zouden bovendien kunnen worden vergeleken met gegevens die spelers in de enquête hebben verschaft. Dit is nu niet mogelijk. Het onderzoek is dus vooral gebaseerd op gegevens die spelers van illegale kansspelen hebben verstrekt. Dit geldt ook voor de gegevens over het aanbod. Aanbod wordt dus via de vraagzijde gemeten. Dit is een indirecte methode, die de nodige beperkingen met zich meebrengt.

In de inleiding is aangegeven dat de consequentie hiervan is dat de onderzoeksvragen niet op alle onderscheiden kenmerken van aard en omvang beantwoord kunnen worden. Kenmerken van aard en omvang die niet goed behandeld kunnen worden zijn de achtergrond van de exploitanten, de openlijkheid van het aanbod, de omzet per exploitant en het aantal locaties waar illegale kansspelen worden aangeboden.

Wel beantwoord worden de onderzoeksvragen met betrekking tot de overige onderscheiden kenmerken van aard en omvang (zij het vanuit het perspectief van de spelers):

- kenmerken van de spelen, die de aantrekkelijkheid ervan bepalen: inzet, winstkans, prijzengeld, instantkarakter (*long-odd* ten opzichte van *short-odd*);
- de regionale spreiding van het aanbod;
- de aard van de (fysieke) locaties waar de kansspelen worden aangeboden;
- de media waarin wordt geadverteerd;
- leeftijd, geslacht, inkomen, etniciteit en woonplaats van de spelers.
- de totale omzet en de brutospelopbrengst;
- het aantal spelers (absoluut en als percentage van de Nederlandse bevolking);
- de spelfrequentie en de besteding per speler.

4.2 De aard van de illegale kansspelen (onderzoeksvraag 1)

De vijf onderzochte vormen van illegale kansspelen hebben een verschillend karakter.

Gokzuilen vormen een kleinschalig fenomeen, afgemeten aan het aanbod. In drie jaar werden bij in hoge mate dekkende controles 107 gokzuilen in horecagelegenheden aangetroffen. Van de respondenten zei 0,3 procent wel eens op een gokzuil te spelen. Omgerekend naar alle Nederlanders komt dat neer op enkele tienduizenden spelers, met een relatief weinig intensief spelgedrag (gemiddeld eens per kwartaal). Mogelijk zijn de bescheiden omvang van het aanbod en de daarmee samenhangende spelfrequentie toe te schrijven aan de dekkende handhaving.

Ook de illegale lotto en toto zijn relatief kleinschalig, afgemeten aan de deelname (1% van de respondenten in de enquête, omgerekend naar alle Nederlanders tussen 15 en 65 jaar ruim 100.000 spelers). De illegale varianten verschillen niet zo veel van de legale varianten. Beide maken gebruik van dezelfde trekkingen en uitslagen. Al met al lijken de voordelen van deze illegale spelvorm voor de spelers ten opzichte van de legale lotto/toto niet erg groot. Het is onduidelijk waarom spelers er toch aan meedoen. Deelnemers aan buitenlandse loterijen noemen het hoge prijzengeld als reden voor deelname.

Illegale poker en illegale bingo hebben een aantal gemeenschappelijke kenmerken. Weliswaar verschillen hun doelgroepen, maar de omvang van de deelname, de bestedingen, de winstkansen en de gemiddelde winst per deelnemer liggen dicht bij elkaar. Een verschil is dat er bij poker ook geld verloren kan worden, bovenop de inleg bij het begin van het spel.

Afgemeten aan de deelname vormen de internetkansspelen de grootste categorie binnen de onderzochte illegale kansspelen. Vijf procent van de geënquêteerden deed hier de afgelopen twaalf maanden aan mee, omgerekend meer dan 500.000 Nederlanders tussen de 15 en de 65 jaar. Deelnemers noemen de gemakkelijke toegankelijkheid als een van de redenen.

De illegale lotto/toto en de voetbalzuilen (behorend tot de gokzuilen) hebben een *long odd* karakter: de uitslag wordt pas geruime tijd na het spelen (het inzetten) bekend. De andere onderzochte kansspelen, met een veel hogere deelname, hebben juist een instantkarakter (*short odd*): de uitkomst wordt tijdens het spelen bekend. Langere tijd wachten op een uitslag is voor de illegale spelvormen met de hoogste deelname dus niet aan de orde.

4.3 De varianten van de illegale kansspelen (onderzoeksvraag 2)

Onder de internetkansspelen worden de kaartspelen (online) poker en Black Jack het meest gespeeld (meer dan de helft van de respondenten). Virtuele speelautomaten zijn aanmerkelijk minder populair (7%), evenals gokken op sport/toto (6%) en casinospelen zoals roulette (5%). De websites die door het respondenten het meest werden genoemd, zijn Pokerstars, Unibet en Everest Poker.

Pokerspelers (fysiek poker) nemen het meest aan cashgames deel (58% van de spelers speelde uitsluitend deze vorm). Ruim een vijfde (22%) beperkt zich tot toernooien. De overige spelers doen aan beide spelvormen mee. In bijna tweederde van de spellen was er geen *entry fee*. Pokerspellen waarbij spelers veel geld inzetten, vormen een minderheid van de gevallen. Twee procent van de spelers betaalde bij het laatste spel een *entry fee* van € 50,- of meer en vijf procent zette bij het laatste spel meer dan € 100,- in.

Bij de overige illegale kansspelen zijn geen varianten onderscheiden.

4.4 De omvang van de illegale kansspelen (onderzoeksvraag 3)

Aantal spelers

Bijna 10 procent van de respondenten zei in de afgelopen twaalf maanden aan tenminste één van de vijf onderzochte illegale kansspelen te hebben deelgenomen. Omgerekend komt dat neer op ruim een miljoen Nederlanders tussen de 15 en de 65 jaar. Afgemeten aan het aantal spelers zijn de internetkansspelen het meest populair, gevolgd door illegale bingo en illegale poker. Illegale lotto en toto en het spelen op gokzuilen en computerterminals trekken minder belangstelling.

Voor internetkansspelen geldt dat 565.000 Nederlanders van tussen de 15 en 65 jaar in de afgelopen twaalf maanden wel eens een gokje hebben gewaagd. Illegale bingo en illegale poker trokken respectievelijk 317.000 en 205.000 spelers, de illegale lotto/toto 107.000. Bij de gokzuilen gaat het om meer dan 33 duizend spelers. Tabel 4.1 geeft een overzicht.

Tabel 4.1 Het aantal spelers per kansspel (N=20.999)

Spel	Aantal in steekproef (N=20.999)	Percentage	Nederlanders tussen 15 en 65 jaar	Nederlanders tussen 15 en 65 jaar met betrouwbaarheidsmarge*
Internetkansspelen	1.073	5,1%	565.000	547.000 tot 581.000
Illegale poker (fysiek)	389	1,9%	205.000	200.000 tot 221.000
Gokzuilen en computerterminals	64	0,3%	34.000	29.000 tot 37.000
Illegale bingo	603	2,9%	317.000	308.000 tot 333.000
Illegale lotto/toto	204	1,0%	107.000	103.000 tot 118.000

* Hier wordt een 95 procent betrouwbaarheidsinterval gehanteerd, waarmee een onder- en bovengrens bepaald is van het aantal Nederlanders dat het betreffende kansspel speelt.

Persoonskenmerken

Bij vier van de vijf kansspelen is het merendeel van de spelers man. Vooral bij illegale poker en internetkansspelen domineren zij. Aan illegale bingo nemen meer vrouwen dan mannen deel.

Onder spelers van illegale poker en internetkansspelen zijn de jongeren in de meerderheid. Bij de overige spelen zijn de leeftijdsgroepen meer gelijk verdeeld over de leeftijdsklassen. De verwachte oververtegenwoordiging van ouderen bij illegale bingo kwam in het onderzoek niet naar voren. Hieraan is de beperking van de steekproef tot personen van ten hoogste 65 jaar mogelijk debet.

Het percentage hoger opgeleiden ligt bij internetkansspelen, illegale poker en gokzuilen wat hoger dan bij illegale bingo en lotto/toto.

De spelers zijn redelijk gelijkmatig over de inkomensklassen verdeeld. Het percentage allochtone spelers is voor alle vijf onderzochte kansspelen relatief laag.

Spelgedrag

Gemiddeld spelen de deelnemers het spel waaraan ze meedoen ongeveer eens per maand. Er zijn wel verschillen tussen de onderzochte illegale kansspelen. Internetkansspelen (16 keer per jaar) en illegale lotto/toto (14 keer per jaar) worden gemiddeld wat vaker dan eens per maand gespeeld, illegale poker en illegale bingo gemiddeld eens per twee maanden. Deelnemers aan gokzuilen spelen gemiddeld ongeveer eens per kwartaal (3,6 keer per jaar).

Het aandeel spelers dat vaker dan eens per maand speelt varieert van 45 procent bij lotto/toto en 27 procent bij internetkansspelen tot ongeveer 20 procent bij poker en bingo. Er zijn maar heel weinig gokzuilspelers die vaker dan eens per maand spelen (2%). Deelnemers die gemiddeld vaker dan eens per week spelen, zijn er vooral bij lotto/toto (14%) en internetkansspelen (10%), minder bij bingo en poker (4%) en niet of nauwelijks bij gokzuilen. Wat frequenter speelgedrag vinden we dus vooral bij de illegale lotto/toto (hetgeen wel past bij de aard van het spel) en bij de internetkansspelen (waar de toegankelijkheid, thuis vanachter de eigen computer, erg groot is). Poker, bingo en gokzuilen vereisen fysieke aanwezigheid bij evenement of apparaat, waarbij hoge speelfrequenties minder vaak voorkomen.

Inzet

De gemiddelde inzetten ontlopen elkaar voor de verschillende spelvormen weinig. Bij internetkansspelen, poker en bingo zetten spelers per spel gemiddeld € 12,- tot € 13,- in. Deelnemers aan illegale lotto en toto besteedden gemiddeld minder per spel (€ 8,90), deelnemers aan gokzuilen juist meer (€ 20,-).

Het bedrag dat de spelers gezamenlijk inzetten schatten we door het aantal spelers in Nederland te vermenigvuldigen met het gemiddeld aantal keren dat het spel in de afgelopen twaalf maanden werd gespeeld en de gemiddelde inzet per spel. Voor internetkansspelen en poker voegen we daar een schatting van de *entry fee* aan toe (aantal deelnemers * aantal spellen in de afgelopen twaalf maanden * gemiddelde *entry fee* * percentage spellen met *entry fee*). Het is niet goed mogelijk om hierbij een 95 procent betrouwbaarheidsinterval te bepalen. Tabel 4.2 geeft een overzicht van de (gegeneraliseerde) bestedingen van de spelers.

Tabel 4.2 Inzet van spelers op vijf illegale kansspelen, per jaar, inclusief entry fee, Nederlanders 15-65 jaar

Type spel	Aantal spelers	Inzet	Entry fee	Inzet totaal
Internetkansspelen	565.000	€ 115.158.000	€ 65.613.000*	€ 180.771.000
Illegale poker (fysiek)	205.000	€ 16.523.000	€ 4.656.000	€ 21.179.000
Gokzuilen en computerterminals	34.000	€ 2.448.000		€ 2.448.000
Illegale bingo	317.000	€ 24.932.000		€ 24.932.000
Illegale lotto/toto	107.000	€ 13.332.000		€ 13.332.000
Totaal 5 kansspelen				€ 242.662.000

* De entry fee heeft hier met name betrekking op pokertoernooien die via internet worden gespeeld.

Winst en verlies

De winstkans bij de spellen, afgemeten aan het aandeel spelers dat zegt bij het laatste spel te hebben gewonnen, varieert van een kwart (bij internet

kansspelen, gokzuilen en bingo) tot ongeveer een derde (bij poker en lotto/toto). Tabel 4.3 geeft een overzicht.

Tabel 4.3 Winst en verlies bij vijf illegale kansspelen, % deelnemers

	Internet- kansspelen	Illegale poker	Gok- zuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Winst	25%	31%	24%	24%	35%
Verlies/niets gewonnen*	35%	31%	77%	76%	65%
Quitte*	40%	38%	-	-	-
totaal	100%	100%	100%	100%	100%
n	865	305	42	511	149
Weet niet/wil niet zeggen (n)	208	84	22	92	55
N	1073	389	64	603	204

* Quitte onderscheidt zich van verlies/niets gewonnen doordat winst en verlies elkaar in evenwicht houden.

Als deelnemers winnen, gaat het bij internetkansspelen om het hoogste bedrag (gemiddeld ruim € 63,-). Winnaars bij poker en bingo incasseren gemiddeld respectievelijk € 48,- en € 41,-. Lotto/totowinnaars moeten het met gemiddeld € 3,- doen. Bij gokzuilen is het aantal winnaars te klein om een enigszins betrouwbare uitspraak over de winst te kunnen doen.

Bij de spellen waar (afgezien van de inzet) ook verloren kan worden, internetkansspelen en poker, bedraagt het gemiddelde verlies voor de verliezers respectievelijk € 18,50 en € 15,30 (tabel 4.4). Wel dient rekening te worden gehouden met een eventuele onderschatting van winst en verlies. Respondenten zullen niet snel toe willen geven verlies te hebben geleden. Ook blijkt uit onderzoek dat respondenten terughoudend zijn in het aangeven van gewonnen bedragen en dat zij eerder een te laag bedrag dan een te hoog bedrag zullen noemen.

Tabel 4.4 Gemiddelde inzet, winst en verlies per spel

Inzet en uitkomst spel	Internetkans- spelen	Illegale poker	Gokzuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
Inzet	€ 12,90 (n=730)	€ 13,00 (n=287)	€ 20,00 (n=54)	€ 12,10 (n=479)	€ 8,90 (n=134)
Winst	€ 63,20 (n=219)	€ 48,00 (n=93)	€ 30,50 (n=14)	€ 41,40 (n=125)	€ 2,95 (n=52)
Verlies	€ 18,50 (n=297)	€ 15,30 (n=95)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Opbrengst voor exploitanten

Voor illegale bingo en illegale lotto/toto bestaat de brutospelopbrengst voor exploitanten uit de inzet van de spelers, verminderd met het uitgekeerde prijzengeld. Het prijzengeld schatten we door het aantal spelers te vermenigvuldigen met het gemiddeld aantal keren dat zij het spel in de afgelopen twaalf maanden speelden, het percentage spellen dat de laatste keer gewonnen werd en de gemiddelde winst daarbij. Voor internetkans-

spelen, illegale poker en gokzuilen wordt de inzet (of een deel daarvan) herverdeeld onder de spelers. De exploitanten ontvangen dus minder dan de inleg. Voor internetkansspelen en illegale poker kunnen we alleen een minimumschatting voor de brutospelopbrengst geven. Die is gelijk aan de entry fee. Dit is het bedrag dat de exploitant in ieder geval ontvangt. Voor gokzuilen kunnen we geen schatting geven. Tabel 4.5 geeft een overzicht.

Tabel 4.5 Brutospelopbrengst voor vijf illegale kansspelen, Nederland

Type spel	Aantal spelers	Inzet	Prijzen	Entry fee	Brutospelopbrengst
Internetkansspelen	565.000	(€ 115.158.000)	*	€ 65.613.000	€ 65.613.000*
Illegale poker	205.000	(€ 16.523.000)	*	€ 4.656.000	€ 4.656.000*
Gokzuilen	34.000	€ 2.448.000	?	-	?
Illegale bingo	317.000	€ 24.932.000	€ 20.473.000	-	€ 4.459.000
Illegale lotto/toto	107.000	€ 13.332.000	€ 1.547.000	-	€ 11.785.000
Totaal 5 kansspelen					€ 86.513.000

* Bij de brutospelopbrengst is er van uitgegaan dat de volledige inzet van de spelers wordt uitgekeerd aan prijzen. De brutospelopbrengst zou daarom een onderschatting kunnen zijn van de werkelijke brutospelopbrengst voor de exploitant

Als we de schatting van de brutospelopbrengst niet baseren op de opgave van het aantal spellen over de afgelopen twaalf maanden, maar op die over de afgelopen vier weken (en vervolgens naar twaalf maanden omrekenen), resulteert een aanmerkelijk hogere schatting van € 224 miljoen.

De schatting van € 86 miljoen beschouwen we daarom als een minimum.

4.5 De locaties van het aanbod (onderzoeksvraag 4)

Het soort gelegenheid waar de kansspelen worden gespeeld, verschilt per spel. Illegale poker wordt vooral gespeeld bij mensen thuis en in cafés. Op gokzuilen wordt vaak gespeeld in een café of snackbar. Illegale bingo wordt gespeeld in buurthuizen, bij verenigingen of in zalencentra. Formulieren voor lotto of toto worden met name gekocht in tabakszaken. Hier geldt dat horecagelegenheden, die in eerder onderzoek wel voorkomen als verkoopplaatsen, door de respondenten niet worden genoemd.

In totaal zijn door de spelers van illegale kansspelen in de enquête ruim honderd verschillende websites genoemd waar illegale kansspelen worden aangeboden. Ze noemden ruim driehonderd verschillende gelegenheden waar illegale bingo wordt gespeeld, zestig illegale pokerlocaties, 65 verkooppunten van illegale lotto en toto en dertig cafés of snackbars waar zij op gokzuilen konden spelen.

Het aanbod van de vier typen illegale kansspelen met een fysieke locatie is met name in het westen en zuiden van het land geconcentreerd. Het spelen

op gokzuilen en computerterminals komt ook in het oostelijk deel van het land wat vaker voor.

4.6 Bekendmaking en adverteren (onderzoeksvraag 5)

Voor alle onderzochte illegale kansspelen geldt dat spelers zeer vaak via vrienden en bekenden op de spellen worden geattendeerd. Bij poker noemt zelfs 93 procent van de spelers dit als het belangrijkste kanaal. Bijna twee derde (63%) van de deelnemers aan illegale bingo is via vrienden en bekenden met de evenementen bekend geraakt. Zelfs bij de attendering op internetkansspelen spelen vrienden en bekenden een belangrijke rol (49%). Bij gokzuilen en illegale lotto/toto spelen vrienden en bekenden een minder prominente rol, maar is nog steeds 30 procent van de deelnemers via dit kanaal met het aanbod bekend geraakt. Vaak komen de spelers er in cafés of snackbars mee in aanraking.

Een tweede belangrijk kanaal is het internet, waar advertenties en links naar het aanbod kunnen verwijzen. Het is, niet geheel verwonderlijk, het belangrijkste kanaal voor de deelnemers aan internetkansspelen (53%). Voor deelnemers aan gokzuilen, illegale bingo's en illegale lotto/toto geldt dat zij in 11-13 procent van de gevallen via het internet op het aanbod zijn geattendeerd. Pokeraars noemen het internet slechts in 5 procent van de gevallen als manier om met evenementen bekend te raken.

Advertenties in kranten en tijdschriften worden alleen door deelnemers aan illegale bingo's genoemd. Zij noemen ook folders.

Voor spelers op gokzuilen en deelnemers aan illegale lotto/toto geldt dat fysieke confrontatie met het aanbod een relevant wervingskanaal is.

4.7 De cijfers in perspectief

Voor een aantal van de onderzochte illegale kansspelen is een vergelijking mogelijk tussen de deelname, zoals in dit onderzoek gemeten, en de deelname volgens eerder onderzoek; met de nodige voorzichtigheid, omdat er verschillende methoden zijn gebruikt. Voor enkele kansspelen is een vergelijking met de deelname aan de legale variant mogelijk.

Voor de deelname aan internetkansspelen komen we tot een iets hoger percentage dan in het onderzoek van Motivaction uit 2007, 5,1 procent tegenover 4,5 procent (Lamberts e.a., 2007). Het percentage ligt de laatste jaren steeds in de buurt van dit niveau. De bestedingen zijn in beide onderzoeken vergelijkbaar, in de orde van grootte van € 200 per jaar. Het ziet er naar uit dat

de deelname zich redelijk gestabiliseerd heeft, na een wat snellere groei tussen 2000 en 2003.

De deelname aan illegale poker laat zich niet goed vergelijken met eerder onderzoek, in dit geval van B&A uit 2007 (Franssen e.a., 2007). In dat onderzoek is geen representatieve steekproef getrokken, maar zijn respondenten uit specifieke doelgroepen ondervraagd. De frequentie van deelname en de inzet zijn daardoor hoger dan in ons onderzoek. Wat betreft het aantal pokerspelers is een voorzichtige vergelijking met spelers in legale gelegenheden (vestigingen van Holland Casino) mogelijk. Het aantal unieke pokerspelers bij Holland Casino is niet bekend. Wel is bekend dat er op jaarbasis ruim 180.000 cash games en 70.000 plaatsen bij toernooien zijn. Uitgaande van een 20-80-verdeling (20% van de spelers neemt 80% van de bezoeken voor zijn rekening) zou dat betekenen dat er ongeveer 50.000 regelmatige en 50.000 incidentele legale spelers zijn. Het aantal spelers van illegale poker ligt hier, met ruim 200.000, duidelijk boven.

Voor de illegale lotto en toto schatten we het aantal spelers op grond van onze enquête op ruim 100.000. Dit is aanmerkelijk lager dan de deelname aan legale lotto en toto, waaraan op jaarbasis bijna een miljoen unieke spelers deelnemen (op basis van gegevens van de Stichting Nationale Sporttotalisator, verkregen via het College van toezicht op de kansspelen).

Voor het aantal deelnemers aan illegale bingo kunnen we geen vergelijking met eerder onderzoek maken. In het onderzoek Verkeerd Gokken werd de brutospelopbrengst van deze spelsoort op enkele tientallen miljoenen gulden geschat (Donker e.a., 2001). Onze enquêteresultaten komen aanmerkelijk lager uit. Door de zeer uiteenlopende schattingsmethoden is niet goed aan te geven waardoor dit verschil moet worden verklaard. Wel is het zo, dat een schatting op basis van de enquête-uitkomsten ook een hogere bovengrens van de bruto-spelopbrengst mogelijk maakt, van circa 13,5 miljoen euro. Dit bedrag komt aanmerkelijk dicht bij de schatting uit 2001. Het zou erop kunnen wijzen dat de deelname aan illegale bingo (en het aanbod ervan) in het afgelopen decennium is afgenomen (op basis van de eerste schatting) of weinig is veranderd (op basis van de tweede schatting).

Voor de deelname aan gokzuilen hebben we geen vergelijkingsmateriaal.

4.8 Kanaliseren en reguleren?

In het eerste hoofdstuk is de hoofdlijn in het Nederlandse kansspelbeleid getypeerd als kanaliseren en reguleren, met als oogmerk het tegengaan van kansspelverslaving, het beschermen van consumenten en het terugdringen van illegaliteit en criminaliteit. Een voldoende aanbod van legale kansspelen zou illegale exploitanten de wind uit de zeilen moeten nemen. Ervaringen uit

het verleden hebben laten zien dat een legaal aanbod als zodanig niet genoeg is om illegale kansspelen buiten Nederland te houden. Voor de illegale casino's was actieve handhaving nodig, die uiteindelijk succesvol is gebleken. Hiermee is deze vorm van illegale kansspelen, die in brutospelopbrengst in 2000 een zeer groot deel van de illegale kansspelmarkt voor zijn rekening nam, verdwenen.

De brutospelopbrengst van de vijf in dit rapport onderzochte illegale kansspelen schatten we op een bedrag van tenminste (bijna) €90 miljoen. Dit is geen exacte schatting: met licht gewijzigde uitgangspunten voor het aantal spellen per deelnemer per jaar is ook een bedrag van ruim €220 miljoen verdedigbaar. Bij de eerstgenoemde schatting is de brutospelopbrengst van de belangrijkste vormen van illegale kansspelen sinds 2000 met de helft afgenomen; bij de tweede schatting is ze ongeveer gelijk gebleven.

In ieder geval is een duidelijke verschuiving opgetreden. Daar waar bijna tien jaar geleden de illegale casino's het grootste deel van de brutospelopbrengst incasseerden, hebben nu de exploitanten van internetkansspelen de koppositie overgenomen met meer dan twee derde van de brutospelopbrengst van de illegale kansspelen. Ter vergelijking: de illegale kansspelen zijn, afgemeten aan de brutospelopbrengst, samen groter dan de Bankgiroloterij (€82 miljoen in 2008) of de Sponsorloterij (70 miljoen in 2008). Als we van de hogere schatting van €224 miljoen uitgaan, benaderen de illegale kansspelen de Staatsloterij (brutospelopbrengst in 2008 272 miljoen).

De internetkansspelen alleen zijn bijna even groot als die van de Sponsorloterij (spelopbrengst legale aanbieders uit jaarverslag College van toezicht op de kansspelen 2008).

Van de vijf onderzochte typen illegale kansspelen heeft de illegale lotto/toto de omvangrijkste legale tegenhanger, de Lotto en Toto van de Nationale Sporttotalisator. Tegenover de legale Lotto en Toto steekt de omvang van de illegale lotto/toto bescheiden af met ongeveer een tiende van het aantal spelers. Aan de andere kant van het spectrum zijn er de internetkansspelen, waaraan meer dan 500.000 Nederlanders deelnemen. Hier bestaat geen legale tegenhanger. Dit suggereert een relatie tussen legaal en illegaal aanbod. Waar een legaal aanbod bestaat, heeft het illegale aanbod het moeilijk, en omgekeerd, het ontbreken van een legaal aanbod biedt kansen aan exploitanten van illegale kansspelen. Dit is de kanaliseringgedachte die de basis vormt van het Nederlandse kansspelbeleid: een legaal aanbod zou de wind uit de zeilen van de illegale exploitanten moeten nemen.

Bij de andere onderzochte illegale kansspelen is er een minder sterke (negatieve) relatie tussen de omvang van het illegale en het legale aanbod. Bij bingo en poker bestaat het illegale aanbod naast het legale. Bij bingo heeft het legale aanbod een kleinschalige vorm, met een beperkt prijzenpakket van maximaal €1.550 per bijeenkomst. Klaarblijkelijk gaat van de grootschaliger bijeenkomsten met omvangrijker prijzenpakketten een prikkel uit die de kleinschaliger en minder frequent georganiseerde legale bingo's niet kunnen

neutraliseren (of kanaliseren). Ook voor poker geldt dat de kanalisering-gedachte niet goed opgaat. Het legale aanbod trekt minder spelers dan het illegale aanbod. Hier zal de toegankelijkheid van het illegale aanbod, op een groot aantal locaties, wellicht een belangrijke rol spelen, evenals een sociale-netwerkgedachte. Op het geringe aanbod van gokzuilen, die geen legale variant kennen, is de kanalisering-gedachte helemaal niet van toepassing. Hier speelt de actieve handhaving mee, een pijler die in een regulerend kansspelbeleid klaarblijkelijk niet kan ontbreken.

In het onderzoek is verder gebleken dat binnen het onderzochte illegale aanbod spelvormen met een *short odd*-karakter domineren. Binnen het legale aanbod ligt dat minder scheef, met een omvangrijk aanbod van loterijen die een *long odd*-karakter hebben. Illegale kansspelen gedijen klaarblijkelijk het best bij een aanbod van *short odd*-spellen. Dit past goed bij theoretische inzichten over normafwijkend gedrag, waarin kortetermijnbehoeften-bevrediging belangrijk is. Het past ook bij de exploitatie: *long odd*-kansspelen vragen meer organisatie en registratie, die een illegale exploitant naar verwachting liever zal vermijden. Het *short odd*-karakter van illegale kansspelen brengt extra gevaren met zich mee, omdat het risico van kansspelverslaving groter is dan bij de *long odd*-spelvormen.

De resultaten van het onderzoek suggereren dat de belangrijkste beleidsaandacht moet uitgaan naar de internetkansspelen, met de (veruit) hoogste spelopbrengst, de hoogste deelname, de hoogste spelfrequentie, de hoogste gemiddelde winst, het hoogste gemiddelde verlies en de risico's van verslaving door het *short-odd*-karakter. De gegevens van de respondenten laten weliswaar geen duidelijke groei in de afgelopen jaren zien, maar de risico's van schadelijke effecten voor spelers lijken hier het grootst (al kunnen hier op basis van het onderzoek geen uitspraken over worden gedaan). Alleen al vanuit dit perspectief is het zeer wenselijk dat het KLPD-onderzoek uit 2003 naar internetkansspelen spoedig wordt herhaald, zodat gerichte handhavingsacties kunnen worden ondernomen.

Literatuur

Blokland, A. (2002) Darwin uit de zwarte doos? Analytische sociologie, evolutionaire psychologie en Gottfredson en Hirschi's General Theory of Crime. *Sociologische Gids* 49, 202-219.

Bruin, D. de, C. Meijerman, F. Leenders & R. Braam (2005) verslingers aan meer dan een spel. Een onderzoek naar de aard en omvang van kansspelproblematiek in Nederland. Utrecht; WODC/CVO.

College van toezicht op de kansspelen (2009) Jaarverslag 2008. Den Haag: College van toezicht op de kansspelen.

Donker, M., F. van Gemert & G.H.J. Homburg (2001) Verkeerd gokken. Oriënterend onderzoek naar aard en omvang van illegale kansspelen in Nederland. Amsterdam: RegioPlan en Ernst & Young Forensic Services.

Franssen, J., E-J. Koning & C. Kolar (2007) het gezicht van poker. Onderzoek naar poker in Nederland. Den Haag: B&A Consulting.

Gottfredson, M. & T. Hirschi (1990) A general theory of crime. Stanford: Stanford University Press.

Lambertz, B., J. van Leeuwen & B. van der Lelij (2007) Kansspelen via nieuwe media 2007. Monitor betaalde interactieve internetkansspelen. Amsterdam: Motivation.

Pokercollege 2009: www.pokercollege.nl.

Project Kansspelen op internet (2003). KLPD Groep Digitaal onderzoeken.

Veer, A. van 't (1998) Spelregels. Arnhem: Gouda Quint.

Vondelen, E.A. van (1996) Van kanaliseren, liberaliseren en saneren, golfbewegingen in het kansspelbeleid. *Justitiële Verkenningen* 22 (4) 8-17.

Wilkinson, C., L. Vunderink & P.G.M. van der Heijden (2008) Een slimme gok? Onderzoek naar de mogelijkheden om de aard en omvang van illegale kansspelen in Nederland vast te stellen. Barneveld: Significant.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Effecten van weging

Tabel B1.1 Deelname aan illegale kanspelen: overzicht (ongewogen)

	Totaal illegale kansspelen	Internet-kansspelen	Illegale poker	Gokzuilen	Illegale bingo	Illegale lotto/toto
<i>Deelname</i>						
% Nederlanders	8,3%	4,2%	1,4%	0,3%	2,7%	0,5%
frequentie 12 maanden	11,4	16,2	5,7	3,6	6,2	22
<i>Demografie</i>						
% mannen	54,6%	66,4%	76,8%	50,8%	29,2%	63,8%
% vrouwen	45,4%	33,6%	23,2%	49,2%	70,8%	36,2%
gemiddelde leeftijd (jaar)	44,8	35,4	33,3	36,4	42,3	45,5
% hoger opgeleid (hbo/wo)	41,9%	49,4%	59,6%	57,4%	21,6%	35,2%
<i>Inzet en speluitkomst</i>						
gemiddelde inzet laatste spel		€ 13,60	€ 15,30	€ 26,90	€ 12,45	€ 11,00
gemiddelde winst laatste spel (indien gewonnen)		€ 59,20	€ 62,60	*	€ 37,30	€ 3,90
gemiddeld verlies laatste spel (indien verloren)		€ 19,00	€ 16,15	*	**	**
laatst gespeelde spel gewonnen		24,2%	28,4%	29,1%	22,6%	36%
laatst gespeelde spel quitte gespeeld		40,0%	40,1%	**	**	**
laatst gespeelde spel verloren		35,9%	31,5%	70,9%	77,4%	64%

* te weinig gegevens beschikbaar

** niet van toepassing

Tabel B1.2 Verschillen in gewogen en ongewogen deelname

Spel	Ongewogen		Gewogen	
	frequentie	percentage	frequentie	percentage
Internetkansspelen	874	4,2%	1073	5,1%
Illegale poker	297	1,4%	389	1,9%
Gokzuilen	61	0,3%	64	0,3%
Illegale bingo	565	2,7%	603	2,9%
Illegale lotto/toto	105	0,5%	204	1,0%

Tabel B1.3 Voorbeeld van een gewogen en een ongewogen tabel over de uitkomst van het laatst gespeelde internetkansspel

Gewogen (N=1.013, valide N=832)

Uitkomst	Frequentie	Percentage
Ik heb ... euro gewonnen	215	26%
Ik heb quitte gespeeld	337	41%
Ik heb ... euro verloren	280	34%
Totaal	832	100%

Ongewogen (N=832, valide N=684)

Uitkomst	Frequentie	Percentage
Ik heb ... euro gewonnen	169	25%
Ik heb quitte gespeeld	274	40%
Ik heb ... euro verloren	241	35%
Totaal	684	100%

Tabel B1.4 Voorbeeld van een gewogen en ongewogen tabel betreffende het belangrijkste kanaal om aan illegale pokerspelen te beginnen

Gewogen tabel (N=389, valide N=386)

Kanaal	Frequentie	Percentage
Via vrienden/bekenden	360	93%
Via advertenties op het internet	20	5%
Via advertenties op locaties van een ander kansspel	3	1%
Via spelers bij een ander kansspel	9	2%
Via een andere weg	22	6%
Totaal	417	107%

Ongewogen tabel (N=297, valide N=292)

Kanaal	Frequentie	Percentage
Via vrienden/bekenden	271	93%
Via advertenties op het internet	17	6%
Via advertenties op locaties van een ander kansspel	2	1%
Via spelers bij een ander kansspel	8	3%
Via een andere weg	20	7%
Totaal	323	109%

BIJLAGE 2

Antwoorden afgelopen vier weken (deelname) en afgelopen twaalf maanden (resultaat)

Tabel B2.1 Deelname afgelopen vier weken aan internetkansspelen (N=1.073, valide N=920)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	Percentage
Ten minste eens per dag (≥ 28 keer per 4 weken)	30	3%
Ten minste eens per twee dagen (≥ 14 keer per 4 weken)	69	7%
Ten minste eens per week (≥ 4 keer per 4 weken)	265	28%
Ten minste eens per vier weken (≥ 1 keer per 4 weken)	635	69%
Minder dan eens per vier weken (0 keer per 4 weken)	920	100%
Totaal	920	

Gemiddelde: 4,9

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 2,7

Standaarddeviatie: 13,4

Mediaan: 1,0

Interkwartielafstand: 4,0

Tabel B2.2 Deelname afgelopen vier weken aan illegale pokerspelen (N=389, valide N=367)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	Percentage
Ten minste eens per twee dagen (≥ 14 keer per 4 weken)	5	1%
Ten minste eens per week (≥ 4 keer per 4 weken)	33	9%
Ten minste eens per vier weken (≥ 1 keer per 4 weken)	181	49%
Minder dan eens per vier weken (0 keer per 4 weken)	367	100%
Totaal	367	

Gemiddelde: 1,2

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 0,8

Standaarddeviatie: 2,6

Mediaan: 0,0

Interkwartielafstand: 1,0

Tabel B2.3 Deelname afgelopen vier weken aan gokzuilen (N=64, valide N=60)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	Percentage
Ten minste eens per week (≥ 4 keer per 4 weken)	1	2%
Ten minste eens per vier weken (≥ 1 keer per 4 weken)	32	53%
Minder dan eens per vier weken (0 keer per 4 weken)	60	100%
Totaal	60	

Gemiddelde: 0,9

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 0,8

Standaarddeviatie: 1,4

Mediaan: 1,0

Interkwartielafstand: 1,0

Tabel B2.4 Deelname afgelopen vier weken aan illegale bingo (N=603, valide N=562)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	Percentage
Ten minste eens per twee dagen (≥ 14 keer per 4 weken)	12	2%
Ten minste eens per week (≥ 4 keer per 4 weken)	60	11%
Ten minste eens per vier weken (≥ 1 keer per 4 weken)	315	56%
Minder dan eens per vier weken (0 keer per 4 weken)	562	100%
Totaal	562	

Gemiddelde: 1,8

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 0,9

Standaarddeviatie: 6,4

Mediaan: 1,0

Interkwartielafstand: 1,0

Tabel B2.5 deelname afgelopen vier weken aan illegale lotto/toto (N=204, valide N=169)

Gemiddelde frequentie deelname	Frequentie	Percentage
Ten minste eens per twee dagen (≥ 14 keer per 4 weken)	8	5%
Ten minste eens per week (≥ 4 keer per 4 weken)	55	33%
Ten minste eens per vier weken (≥ 1 keer per 4 weken)	119	71%
Minder dan eens per vier weken (0 keer per 4 weken)	169	100%
Totaal	169	

Gemiddelde: 2,9

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 1,9

Standaarddeviatie: 5,4

Mediaan: 1,0

Interkwartielafstand: 4,0

Tabel B2.6 Gemiddelde maandelijkse uitkomst internetkansspelen over de afgelopen twaalf maanden (N=1.073, valide N=725)

	Bedrag in euro's	Frequentie	Percentage
Winst	€ 1 - € 9	38	5%
	€ 10 - € 49	53	7%
	€ 50 - € 99	18	3%
	€ 100 - € 199	10	1%
	€ 200 +	19	3%
Quitte	0	393	54%
Verlies	€ 1 - € 9	73	10%
	€ 10 - € 49	89	12%
	€ 50 - € 99	14	2%
	€ 100 - € 199	9	1%
	€ 200 +	9	1%
Totaal		725	100%

Winst

Gemiddelde: 95,1

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 57,9

Standaarddeviatie: 206,4

Mediaan: 20,0

Interkwartielafstand: 49,0

Verlies

Gemiddelde: 39,9

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 20,5

Standaarddeviatie: 108,1

Mediaan: 10,0

Interkwartielafstand: 25,0

Tabel B2.7 Gemiddelde maandelijkse uitkomst illegale pokerspelen over de afgelopen twaalf maanden (N=389, valide N=272)

Uitkomst	Bedrag in euro's	Frequentie	Percentage
Winst	€ 1 - € 9	21	8%
	€ 10 - € 49	15	5%
	€ 50 - € 99	4	2%
	€ 100 - € 199	6	2%
	€ 200 +	6	2%
Quitte	0	171	63%
Verlies	€ 1 - € 9	27	10%
	€ 10 - € 49	17	6%
	€ 50 of meer	4	2%
Totaal		272	100%

Winst
 Gemiddelde: 97,8
 Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 53,0
 Standaarddeviatie: 235,4
 Mediaan: 11,0
 Interkwartielafstand: 45,0
 Verlies
 Gemiddelde: 13,4
 Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 12,1
 Standaarddeviatie: 15,4
 Mediaan: 5,0
 Interkwartielafstand: 16,0

Tabel B2.8 Gemiddelde maandelijkse uitkomst gokzuilen over de afgelopen twaalf maanden (N=64, valide N=42)

Gemiddelde maandelijkse uitkomst	Frequentie	Percentage
Ik heb gemiddeld per maand gewonnen	8	20%
Ik heb gemiddeld quitte gespeeld	19	46%
Ik heb gemiddeld per maand verloren	14	34%
Totaal	42	100%

Tabel B2.9 Gemiddelde maandelijkse uitkomst illegale bingo over de afgelopen twaalf maanden (N=603, valide N=360)

Bedrag in euro's	Frequentie	Percentage
Niets gewonnen	164	46%
€ 1 - € 9	50	14%
€ 10 - € 24	55	15%
€ 25 - € 49	29	8%
€ 50 - € 99	28	8%
€ 100 of meer	34	9%
Totaal	360	100%

Als gewonnen

Gemiddelde: 33,4

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 17,3

Standaarddeviatie: 97,9

Mediaan: 1,0

Interkwartielafstand: 25,0

Tabel B2.10 Gemiddeld maandelijks gewonnen bedrag bij lotto/toto (N=204, valide N=112)

Bedrag in euro's	Frequentie	Percentage
Niets	72	64%
€ 1 - € 9	16	15%
€ 10 - € 24	13	12%
€ 25 - € 49	6	6%
€ 50 of meer	4	4%
Totaal	112	100%

Gemiddelde: 20,4

Voor uitbijters gecorrigeerd gemiddelde: 3,8

Standaarddeviatie: 153,7

Mediaan: 0,0

Interkwartielafstand: 5,0

